

Somatski frazemi u mjesnome govoru Strizivojne

Burazin, Andrea

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:531376>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-15**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA KROATISTIKU

ANDREA BURAZIN

SOMATSKI FRAZEMI U MJESNOME GOVORU STRIZIVOJNE

DIPLOMSKI RAD

PULA, rujan 2020.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KROATISTIKU

ANDREA BURAZIN
SOMATSKI FRAZEMI U MJESNOME GOVORU STRIZIVOJNE
DIPLOMSKI RAD

JMBAG: 0303058146

SMJER: Hrvatski jezik i književnost

KOLEGIJ: Dijalektologija hrvatskoga jezika: Terenska istraživanja

MENTORICA: prof. dr. sc. Lina Pliško

Pula, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Andrea Burazin, kandidat za magistricu Hrvatskoga jezika i književnosti ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskoga rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica: _____

U Puli, rujan 2020. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Andrea Burazin dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom *Somatski frazemi u mjesnome govoru Strizivojne* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, rujan 2020. godine

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. GOVOR STRIZIVOJNE.....	3
3. FRAZEOLOGIJA.....	5
4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	9
5. KONCEPTUALNA ANALIZA.....	10
6. ZAKLJUČAK.....	79
7. LITERATURA.....	83
8. SUMMARY.....	85
9. PRILOZI.....	86

1. UVOD

U posljednje vrijeme, u razgovoru s prijateljima i rodbinom, pri izricanju određenih misli, primijetila sam da se neki od njih koriste brojnim frazemima. Odlučila sam ih pažljivije oslušivati i shvatila sam da je uporaba frazema doista česta. Neke bih osobe pitala znaju li što to što su rekli znači te bih dobila odgovore da uglavnom znaju, ali da nisu znali da se takve sveze riječi nazivaju frazemima. Zatim sam počela istraživati povezanost frazema s određenim konceptom u sklopu nastave na kolegiju *Dijalektologija hrvatskoga jezika: Terenska istraživanja*. Budući da sam nakon toga naučila dosta te da me ta tema zainteresirala, odlučila sam upravo frazemima posvetiti mjesto u svome diplomskome radu te ih istražiti u svome rodnome mjestu – Strizivojni. Zahvaljujem mentorici koja je na svojim predavanjima na stručan i zanimljiv način govorila o ovoj i sličnim temama te kako mene tako i druge studente poticala na daljnje istraživanje.

Proučavanjem frazeologije vidimo da je ona široka grana jezikoslovlja koja zadire u brojna područja ljudskoga života. Proučavanje frazeologije ujedno znači i istraživanje jezika, kulture, običaja i povijesti određenoga jezika. Možemo reći da frazeologija govori mnogo o stvaranju jezične slike svijeta i daje mnogo prostora govornicima određenoga jezika da konceptualiziraju stvarnost.

Iako je hrvatska frazeologija relativno mlada grana jezikoslovlja, napisano je mnogo teorijskih i praktičnih radova koji se bave različitim aspektima frazeološke problematike. Međutim, iako općenito postoji mnogo radova vezanih za frazeološku problematiku, postoji mali broj radova koji se odnose na somatske frazeme. Stoga smo se u ovome diplomskome radu odlučili baviti somatskim frazemima koji u sebi imaju sastavnice: *glavu, jezik, lice, mozak, nos, oko, uho i usta*.

Da je došlo do uspona frazeologije kao jezikoslovne discipline, najbolje vidimo po velikome broju frazeoloških rječnika. Uz opće, standardnojezične frazeološke rječnike, sve češće nailazimo na dijalektološke frazeološke rječnike, koji su vezani najčešće za jedan mjesni govor ili šire govorno područje. U Hrvatskoj je, onima koji proučavaju frazeologiju, dobro poznata Mira Menac-Mihalić, koja je autorica važnijih dijalektoloških frazeoloških rječnika poput *Frazeologije splitskog govora s rječnicima*,

Frazeologije novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj, Frazeologije križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima te mnogih drugih članaka i radova. Neke potpisuje sama, a neke u suautorstvu. Treba svakako spomenuti i prvi hrvatski frazeološki jednojezičnik *Hrvatski frazeološki rječnik* iz 2014. godine čije su autorice: Antica Menac, Željka Fink-Arsovski i Radomira Venturina. Međutim, kao što smo spomenuli, sve je veći broj frazeoloških radova vezanih za mjesni govor ili šire područje. Uz poznate jezikoslovce, sve se više proučavanjem frazeologije i mjesnim govorima bave studenti na studijima kroatistike pa postoji velik broj završnih i diplomskih radova na tu temu, primjerice Martina Bratović (2018.) *Konceptualna analiza poredbenih frazema u mjesnome govoru Klane*, Romana Percan (2017.) *Frazeološki rječnik Raklja*, Anamarija Pavlović (2019.) *Biblijski frazemi u govoru Svetog Đurđa* i tako dalje.

U dijalektnoj je frazeološkoj literaturi frazeologija slavonskih mjesnih govora slabo zastupljena, međutim pronašli smo nekoliko radova u kojima se opisuje frazeologija slavonskih govora: Martin Jakšić u *Slavonicama* iz 2016. godine opisuje pojmove, izraze, frazeme i poslovice u slavonskome dijalektu. Zatim treba spomenuti i rad autorica Nine Mance i Ane Zimmerman pod nazivom *O frazeologiji u Valpovštini*.

U ovome ćemo radu krenuti od opisa mjesnoga govora Strizivojne, zatim ćemo reći nešto više o frazeologiji i konceptualnoj analizi te krenuti na rezultate analize frazema sastavljenih u upitniku i usporedbu istih s dijalektnim i stranim frazeološkim rječnicima. Na kraju ćemo donijeti zaključak, sažetak i popis literature kojom smo se služili pri pisanju ovoga rada.

2. GOVOR STRIZIVOJNE

Strizivojna je selo i općina koja se nalazi u južnome dijelu Đakovštine, na južnome rubu Osječko-baranjske županije. Prema posljednjem popisu stanovništva u Strizivojni živi 2525 stanovnika. Većina stanovnika Strizivojne bavi se poljodjelstvom i stočarstvom.¹

Mjesni govor Strizivojne prema klasifikaciji štokavskog govora Josipa Lisca (2003) pripada slavonskome dijalektu. Taj se dijalekt najvećim dijelom govori u Slavoniji, ali i izvan nje. Slavonski je dijalekt podijeljen u dvije zone – podravsku i posavsku. Strizivojna pripada posavskoj zoni: „Govor posavskog tipa istočnije je opet prostraniji pa seže sve do Gorjana sjeverno od Đakova...“ (Lisac 2003: 31) Potvrdu pronalazimo i u raspravi Stjepana Ivšića *Današnji posavski govor*, gdje je on podijelio posavske govore u devet skupina, a među njima pronalazimo i Strizivojnu. Iako ti govori pripadaju istoj skupini, među njima postoje velike razlike u govoru (najviše je razlika u naglascima). Stipo Damjanović *Zborniku radova* (1998) u članku *Zabilješke o govoru i imenu Strizivojne* dao je najkraći opis strizivojnskog govora: *slavonski, staroštokavski, ikavsko-jekavski*. (1998: 12) Drugih radova i opisa mjesnoga govora Strizivojne zasad nema.

Kao i svaki govor, strizivojnski se također mijenjao kroz vrijeme pod utjecajem drugih govora i književnoga jezika. Krenut ćemo s opisom glavnih značajki strizivojnškoga govora. Prva, lako uočljiva karakteristika ovoga govora jest da jat ima dvije vrijednosti: „ako je dug, govori se *i*, a ako je kratak govori se *je*.“² Za strizivojnski govor kaže se da je to govor *strizivojnskih Šokaca*. Druga, također lako uočljiva karakteristika strizivojnškoga govora na glasovnoj razini jest tzv. „kontrakcija, odnosno stezanje dvaju ili više samoglasnika u jedan“³, primjerice: *rekao, čupao > reko, čupo*. Treća, ali može se reći najvažnija značajka strizivojnškoga govora jest svojina diftong ili dvoglas. U njemu postoji spoj dvaju samoglasnika od kojih jedan nosi slog te običan čovjek može reći kako se „čuje nešto između a i o“.⁴ Danas su

¹ Više informacija o Strizivojni na mrežnoj stranici: <https://www.strizivojna.hr/opcina-strizivojna/o-opcini/>, pristupljeno 5. 7. 2020.

² *Zabilješke o govoru i imenu Strizivojne*, Damjanović, S., U: *Zbornik radova o 300. obljetnici prvog poznatog zapisa imena*, Đakovo – Strizivojna, 1998., str. 12.

³ Isto, str. 13.

⁴ Isto, str. 14.

diftonzi rijetki i sve su se više izgubili te ih čuvaju samo stariji stanovnici. Još jedna uočljiva osobina ovoga govora jest odsutnost glasa *h*, koji se može pronaći samo u posuđenicama. Umjesto njega nalazi se suglasnik *k*, *v*, *j* ili *ništa*. Poznata značajka slavonskog konsonantizma jest tzv. mujiranje, odnosno umekšavanje, a ona je karakteristika i strizivojskog govora. Uglavnom se umekšava suglasnih *l* kada se nalazi ispred samoglasnika *i* ili suglasnika *n* (*diljit*, *guljit*, *uklonjit*, *prominjit*). Lako se uočavaju i takozvani sekundarni suglasnici, koji se nalaze na mjestima gdje ih u standardnome hrvatskom jeziku nećemo pronaći, na primjer: *komendija*, *štundirat*, *Gojspa* itd. „Završno *l* prelazi u *o* u većini riječi, iako postoji i izuzetak gdje ostale *l* kao što je *kotal*.“⁵ U morfologiji strizivojskoga govora uočljivo je nepostojanje imperfekta te jako rijetka upotreba aorista. Krnji infinitiv jedna je od glavnih karakteristika, a „glagoli druge vrste na *-nuti* u strizivojskom govoru pojavljuju se sa sufixsom *-nit*“⁶, na primjer: *odjenuti* > *odjenit* i slično. U tom je govoru također puno posuđenica iz njemačkoga, turskoga, latinskoga i mađarskoga jezika. Neke su karakteristične samo za taj govor, a neke se nalaze i u drugim govorima te književnome jeziku. (Damjanović 1998: 19)

⁵ *Zabilješke o govoru i imenu Strizivojne*, Damjanović, S., U: *Zbornik radova o 300. obljetnici prvog poznatog zapisa imena*, Đakovo – Strizivojna, 1998., str. 15.

⁶ Isto.

3. FRAZEOLOGIJA

Istražujući jezik, dolazimo do zaključka da uz lekseme postoje i određene sveze riječi koje su ustaljene te čije značenje ne proizlazi iz značenja njegovih sastavnica. Znanost koja se bavi proučavanjem upravo takvih jezičnih jedinica naziva se frazeologija. „Frazeologija (grč. *phrasis* – 'izraz', 'izričaj'; *logos* – 'riječ', 'govor') se određuje kao jezikoslovna disciplina koja proučava frazeološki sastav jezika kao sustava, njemu svojstvene zakone razvoja i funkcioniranja, povijest, etimologiju frazema te njihova gramatička i semantička svojstva.“⁷ U svojim počecima, koji sežu u sedamdesete, osamdesete i devedesete godine 20. stoljeća, postojali su brojni nazivi za temeljnu frazeološku jedinicu kao na primjer: *kombinacija riječi*, *fiksirani izraz*, *frazalni leksem*, *idiom*. Pri terminološkome određenju frazeoloških jedinica sudjelovao je velik broj stranih autora (Vinogradov, Zgusta, Ožegov...), ali i hrvatskih autora (Menac, Matešić, Fink). (Kovačević 2012: 6) Danas postoji veliki broj pokušaja da se preciznije razgraniče nedovoljno određeni nazivi u frazeologiji, a toga su svjesni i sami frazeolozi.

Kod nas prevladava naziv *frazem*, „koi je tvorbeno nastao po uzoru na druge jezikoslovne nazive osnovnih jedinica jezičnoga sustava (fonem, morfem, semem).“⁸ Budući da ima mnogo rasprava i naziva koji se nameću pri određenju naziva frazeološke jedinice, postoji i znatan broj radova koji pokušavaju odrediti sadržaj frazema, odnosno njegova osnovna obilježja. Uz mnoge strane autore, spomenut ćemo naše autore čije se definicije frazema provlače najčešće kroz literaturu, a to su: Josip Matešić, Antica Menac te Željka Fink Arsovski. Kako Kovačević (2012: 9) navodi, za Matešića su četiri osnovna obilježja frazema: *reproduciranje*, *formalno ustrojstvo*, *idiomatičnost* te *uklapanje u kontekst*. S njegovom se definicijom uglavnom slaže i Menac, ali ona još dodaje: *metaforičnost*, *neprobojnost*, *emocionalnost*, *nacionalni karakter* te *neprevodivost na druge jezike*. Fink Arsovski (2002: 6) pak pri određenju definicije uzima u obzir nekoliko Matešićevih značajki te dodaje kako se frazem *sastoji od najmanje dviju sastavnica bez obzira na to je li riječ o dvjema punoznačnicama ili nepunoznačnici i punoznačnici* te da ga još karakteriziraju *cjelovitost*, *čvrsta struktura*, *ustaljenost*, *reproduktivnost*, *slikovitost* i

⁷ Hrnjak, A., *Frazeologija u rodnome okviru*, Knjigara, Zagreb, 2017., str. 9.

⁸ Kovačević, B., *Hrvatski frazemi od glave do pete*, IHJJ, Zagreb, 2012., str. 8.

konotativno značenje. (Hrnjak 2017: 11) Smatramo da je Fink-Arsovski ponudila najbolju definiciju jer u njezinome određenju nema strogih granica frazeološkoga korpusa.

Često se ne razlikuju frazeološke od slobodnih sveza riječi. Njihovo je nastajanje jednostavno – jedna se riječ povezuje s drugom riječi. U slobodnim svezama značenje proizlazi iz pojedinih sastavnica jer govornik sam bira sastavnice i može ih izmisliti u određenome trenutku. Kao primjer uzet ćemo slobodnu vezu: *čitati lektiru* (svaka sastavnica zadržava svoje značenje). Za razliku od slobodnih, postoje i frazeološke sveze, odnosno frazemi, u kojima se gubi pojedinačno značenje bar jedne od sastavnica sveze i stvara se novo značenje cjeline (*oko sokolovo*). Dakle, možemo zaključiti da je razlika između slobodnih sveza i frazema ta što frazemi imaju čvrstu, okamenjenu strukturu. (Menac 2007: 9-11)

Frazeme možemo grupirati prema određenim kriterijima te ih promatrati s različitih aspekata pa tako možemo govoriti o *zoonimnoj frazeologiji* ako je promatramo s aspekta semantičkoga polja, zatim o *internacionalnoj frazeologiji* ako je promatramo prema podrijetlu i proširenosti uporabe, o *regionalnoj frazeologiji* ako je promatramo s aspekta vremenske raslojenosti i tako dalje. (Fink-Arsovski 2002: 5)

Sada ćemo se više posvetiti somatskim frazemima kojima je Barbara Kovačević posvetila cijelu knjigu, koju smo već prije spomenuli – *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Već sam naziv somatski frazemi upućuje na to da je riječ o frazemima koji za bar jednu sastavnicu imaju dio tijela.⁹ Postoje brojni načini na koje frazeolozi pristupaju pri određenju skupine somatskih frazema, ali se ipak svi slažu da somatski frazemi pokazuju emocionalne i mentalne sposobnosti čovjeka te različite postupke ljudi koji odražavaju ljudske stavove i naglašavaju ulogu tradicionalne simbolike pojedinih dijelova ljudskoga tijela. (Kovačević 2012: 16)

Ljudsko je tijelo samo po sebi univerzalno i daje nam gotovu segmentaciju svojih dijelova koji pak daju malo mogućnosti variranja u drugim jezicima. Poznato je da se većina dijelova ljudskoga tijela upotrebljava zajedno s već poznatim funkcijama i simbolima (npr. *nos* – organ njuha, ali i predosjećaj za opasnost). Kovačević (2012: 17) piše da „ljudi imaju iste dijelove tijela i ti dijelovi tijela uvijek imaju iste funkcije,

⁹ Usp. Na hrvatskom jezičnom portalu pronalazimo pod natuknicom *somatski*, pridj. definiciju – koji se odnosi na tijelo.

njihova simbolika u različitim kulturama i jezicima pokazuje različitosti“, što je istina i na to trebamo obratiti pozornost te imati širok spektar znanja pri određivanju značenja frazema.

Pri analizi odabranih somatskih sastavnica primijetili smo da su neke somatske sastavnice zastupljenije od drugih, što možemo povezati sa slikovitošću – oni dijelovi tijela koji su odmah vidljivi, odnosno vanjski dijelovi tijela (*glava, oko*) češći su i plodniji, nego oni koji oku odmah nisu vidljivi (*jezik, mozak*).

Kao što smo prije spomenuli, važno je znati da somatske sastavnice svojom simbolikom mogu utjecati na oblikovanje frazetskoga značenja, stoga je važno poznavati simboliku pojedinih dijelova tijela u drugim kulturama, religijama, razdobljima i slično. Ukratko ćemo opisati simboliku svakoga somatema.

Krenut ćemo s **glavom** za koju znamo da je simbol snage. U odabranome korpusu glava je najzastupljenija somatska sastavnica, a to možemo povezati s tim da za glavu kažemo da nam je najvažniji dio tijela te možemo dodati i činjenicu da su plodniji frazemi koji u sebi imaju za sastavnicu vidljivi dio ljudskoga tijela. Konvencionalno znanje određuje glavu kao najvažniji dio tijela jer je ona sjedište intelekta, snova i emocija. U analizi ćemo se stoga posvetiti istraživanju 96 frazema sa somatskom sastavnicom *glava*. (Kovačević 2012: 107)

Slijedi opis simbolike **mozga**, koji čini važan element pri definiranju glave jer je on smješten u njoj te čini sjedište uma, razuma, pameti, memorije itd. (Kovačević 2012: 108). U hrvatskoj su frazeologiji češći frazemi s vidljivim dijelovima tijela, stoga *mozak* pripada manje plodnoj skupini. U našem korpusu imamo samo osam frazema sa somatskom sastavnicom *mozak*.

Sljedeća je somatska sastavnica **oko**, koja spada u plodnu skupinu somatskih frazema. Oči su, kako je na slikovit način Kovačević (2012: 108) opisala „*kamera s kojom snimamo sve što se događa oko nas*“. Oči nam omogućuju da vidimo svijet oko nas. Simbolika očiju prilično je razvijena – predstavljaju *vidovitost, inteligenciju, svjetlost, oprez, savjest, istinu, prosuđivanje, autoritet* i *Božju spoznaju*. (Kovačević 2012: 108-109) U našem smo istraživanju prikupili 59 frazema sa somatskom sastavnicom *oko*.

Uho je sljedeća sastavnica. U različitim kulturama nailazimo i na različite simbolike uha, ali u kršćanskoj tradiciji ono simbolizira pokoravanje Božjoj riječi, a u hrvatskoj je frazeologiji ono simbol komunikacije. U frazemima je istaknuta njegova funkcija slušanja, a kao somatizam koji se nalazi u gornjem dijelu ljudskoga tijela upućuje na mjeru i jačinu. (Kovačević 2012: 109) U radu analiziramo 23 frazema sa somatskom sastavnicom *uho*.

Jezik je organ koji povezujemo s plamenom jer ima oblik i pokretljivost plamena koji razara i pročišćuje. Može se reći da je on oruđe riječi te da tako ima bezgraničnu moć. Kada je riječ o biblijskoj tradiciji, nailazimo na poimanje da jezik može biti pravedan, opak, drzak, lažljiv i zao, dok je u srednjovjekovlju organ jezik predstavljao simbol vruga. (Kovačević 2012: 110) U korpusu analiziramo 25 frazema sa somatskom sastavnicom *jezik*.

Somatska sastavnica u kojoj se nalazi jezik jesu **usta**. Ona su simbol stvaralačke moći, ali i vrata iza kojih se nalazi duša. Simboliziraju još i sposobnost rasuđivanja te imaju i negativnu simboliku uništavanja. (Kovačević 2012: 111) U odabranome korpusu analizirat ćemo 25 frazema sa somatskom sastavnicom *usta* te možemo reći da ona pripadaju srednje plodnome korpusu somatskih frazema.

Nos je simbol oštroumnosti i instinkta. Najizraženiji je i najistaknutiji na ljudskome licu pa su izrazi frazema često povezani s oblikom nosa i njuhom. (Vidi: Kovačević 2012: 112). Konceptualna domena ljudskoga nosa nije toliko važna kao domena ljudske glave ili oka, stoga korpus frazema sa somatskom sastavnicom *nos* nije previše plodan – u našem korpusu imamo takva 22 frazema.

Kada nekoga upoznamo, prvo u št ose zagledamo jest njegovo **lice**, koje pažljivome promatraču odaje mnogo o osobi. Znamo da se iz izraza *lica* mogu iščitati misli, osjećaju, izgled, stavovi, raspoloženje, zdravstveno stanje... *Lice* je ono koje prvo komunicira sa sugovornikom. Kaže se da čovjek može imati i više *lica* pa ono pravo uglavnom uvijek izađe na vidjelo. Iako je *lice* prvo koje primjetimo kod osobe, nije izrazito plodno kao glavna sastavnica frazema. Korpus frazema sa sastavnicom *lice* čini samo 12 frazema.

4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Polazište za istraživanje strizivojnske frazeologije bio je frazeološki rječnik objavljen u knjizi *Hrvatski frazemi od glave do pete* autorice Barbare Kovačević (HFOGDP), pomoću kojega smo sastavili upitnik za ispitivanje somatskih frazema vezanih za somateme *glavu, jezik, lice, mozak, nos, oko, uho i usta*. Upitnik se sastoji od 266 frazema. Moji su obavjesnici bili izvorni govornici iz Strizivojne: Ivana Glavačević (rođena 1967.), Mato Damjanović (rođen 1965.) i Janja Burazin (rođena 1942.). U istraživanju se potvrdila uporaba većine frazema navedenih u upitniku. Tijekom razgovora obavjesnici su nadopunili naš popis frazema pa smo i njih uvrstili u ovaj rad.

Cilj je istraživanja bio popisati frazeme koji se odnose na somateme sa sastavnicom *glava, jezik, lice, mozak, nos, oko, uho i usta* u mjesnome govoru Strizivojne, odrediti frazeološke regionalizme, lokalizme i internacionalizme. Budući da se frazemi mogu analizirati s različitih aspekata, u ovome smo radu posebnu pozornost posvetili konceptualnoj analizi, koja je danas sve više zastupljena jer njome dolazimo do frazetskoga značenja.

Da bismo odredili regionalizme i lokalizme prikupljene smo frazeme usporedili s onima navedenima u frazeološkim dijalektnim rječnicima, a internacionalizme u hrvatsko-njemačkim i hrvatsko-engleskim frazeološkim rječnicima.

Ti su rječnici:

- 1) FNIG – *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj* autorice Mire Menac-Mihalić,
- 2) FMG – *Frazeološki rječnik medulinskoga govora* autorice Marije Peruško,
- 3) FKPKG – *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima* autorica Jele Maresić i Mire Menac-Mihalić,
- 4) HEFR – *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik* autorice Ivane Bendow,
- 5) HNJFR – *Hrvatsko-njemački rječnik* autorice Blanke Jakić te autora Antuna Hurma.

5. KONCEPTUALNA ANALIZA

Kognitivna lingvistika u središte svojega interesa stavlja metaforičke procese koji promatraju način na koji djeluje ljudski mozak te tvrde da čovjek svijet doživljava i oblikuje metaforično. Budući da je velik broj frazema utemeljen na metaforama, konceptualna je analiza tako najbolja za prikazivanje značenja, odnosno tematsko-značenjskih područja unutar kojih se ostvaruju frazemi. (Kovačević 2012: 126) Barbara Kovačević metodu konceptata preuzima iz kognitivne lingvistike te koncept definira kao „zajednički pojam koji prožima značenja pojedinih frazema bez obzira na njihovo kategorijsko značenje i tako ih objedinjuje u određenu skupinu“.¹⁰ Konceptualnu analizu ovoga rada provest ćemo na sličan način kao što je provedena u *Hrvatskim frazemima od glave do pete*. Frazeme ćemo podijeliti u različite koncepte koji će biti prikazani *imenicama* (iskrenost, poštenje, odlučnost...), *glagolskim imenicama* (odudaranje, dodvoravanje...), *glagolima* (slušati, vidjeti...) ili *prilozima* (mnogo, brzo, daleko...). (Kovačević 2012: 126) „Postoje tri osnovne skupine u koje možemo objединiti sve analizirane frazeme, a to su: frazemi koji se odnose na čovjeka, frazemi kojima se opisuje količina te frazemi kojima se opisuju vremenski i prostorni odnosi.“¹¹

Slijedi konceptualna analiza odabranoga korpusa.

¹⁰ Kovačević, B. *Hrvatski frazemi od glave do pete*, IHJJ, Zagreb, 2012., str. 126.

¹¹ Isto.

5.1. FRAZEMI KOJI SE ODNOSU NA ČOVJEKA

5.1.1. Frazemi kojima se opisuju čovjekove sposobnosti

5.1.1.1. Dobar vid

oko sokolovo

Iako je frazem motiviran životinjskom osobinom, uvijek se njime iskazuje ljudska sposobnost dobrog vida. U tome je frazemu do izražaja došao sokolov bistar i izoštren vid koji mu pomaže u lovu. Frazem *oko sokolovo* jest poliseman jer opisuje sposobnost dobrog vida, a prošireno i ljudsku čovjekovu mogućnost zapažanja najsitnijih detalja. Dakle, značenje toga frazema bilo bi „dobar vid, dobro zapažanje“. Frazem potvrđen u govoru Strizivojne u istom obliku i značenju zabilježen je i u FNIG (255), dok u FMG, FKPKG te HNJFR nije zabilježen. Zanimljivo je da je u frazeološkom rječniku engleskoga jezika (163) frazem zabilježen u istome obliku i značenju: *have an eagle eye*.

5.1.2. Frazemi kojima se opisuju čovjekove osobine

5.1.2.1. Pokornost, poslušnost

spustit glavu

Frazem opisuje pokorenog čovjeka, čovjeka koji nema izbora i mora učiniti neke radnje protiv svoje volje. Spuštena glava i pokriveno lice pokazuju koji je intenzitet rezignacije situacijom. Stoga bi značenje frazema glasilo: „pokoriti se, pristati po pritiskom na što“. Zanimljivo je kako ni u jednome drugome frazeološkome rječniku (FNIG, FMF, FKPKG, HEFR te HNJFR) nema potvrde za frazem.

5.1.2.2. Biti pametan

imat mozga u glavi

imat glavu za četiri noge

imat soli u glavi

U prvome su frazemu prisutne sastavnice mozak i glava. U glavi se na sigurnome čuva vrijedan organ koji upravlja ljudskim emocijama, intelektom, tijelom... Somatem mozak uvijek se pojavljuje s mudrošću i pameću. Kada imamo *mozga u glavi*, imamo sve pozitivne ljudske osobine. Značenje frazema bilo bi „biti dovoljno pametan“. Potvrdu za frazem ne pronalazimo ni u jednome frazeološkome rječniku.

Drugi frazem opisuje vrlo vješta čovjeka čije misli (glava) vrijede za dva čovjeka, kojega simboliziraju četiri noge. U FNIG, FMG te HNJFR nema potvrde za frazeme, dok u FKPKG (85) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem, ali različitim oblikom: *biti bistre glave*. U njemu pronalazimo antonimski par *nemati mozga u glavi* (izvor 131), dakle „biti glup“. U HEFR (67) također pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem i oblikom: *have your head screwed on*, što bi u hrvatskome doslovno značilo „biti dobre glave“.

Frazem *imat soli u glavi* temelji se na metafori da je glava spremnik u kojemu se nešto nalazi, u ovome slučaju sol kao neku vrijednost. Možemo zaključiti da je pravo značenje frazema isto kao i kod prethodnog „imati pameti, razuma, biti pametan, razuman“. U FNIG, HEFR te HNJFR frazem nije potvrđen, a u FMG (121) pronalazimo potvrdu za frazem, ali u antonimnome odnosu: *nima soli u glavi*. U FKPKG (85) zabilježen je frazem sličnoga značenja, ali različitoga oblika: *biti rasprte glave*, dakle „lako shvaćati, biti pametan“.

5.1.2.3. Čast, ugled

porast u nečijim očima

Kada kažemo nekome da je *porastao u našim očima*, mislimo na to da nam je postao bliži, draži i ostali epiteti pozitivnoga konteksta. Obično se upotrebljava kada o nekome nismo imali pozitivno mišljenje ili dobar odnos, stoga se frazem koristi u značenju „steći čije poštovanje, postati cjenjeniji“. U njemu je iskorištena metaforičnost uzdizanja (rasta). Frazem je potvrđen samo u mjesnome govoru Strizivojne, dakle nema potvrde u FNIG, FMG, FKPKG, HEFR te HNJFR.

5.1.2.4. Nemati časti, nemati ugleda

past u nečijim očima

Frazem se odnosi na čovjeka koji je je svojim ponašanjem srozao vlastiti ugled i poštovanje drugih ljudi. Tim se frazemom opisuje osoba koja je izgubila svoju reputaciju i postala nevažna. U FNIG, FMG, FKPKG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.2.5. Pretjerana brižnost

neće mu past ni vlas s glave

čuvat ko oko u glave

Frazem *neće mu past ni vlas s glave* ima svoj sinonimni frazem *ni vlas s glave neće pasti*. Kako god zapisali ili rekli ovaj frazem, njegovo glavno značenje glasi „nikomu se ništa loše neće dogoditi“. U pozadinskoj je slici frazema beznačajna vlas kose, koja i kada ispadne ne narušava cjelinu. U FNIG, FKPKG, HEFR, HNJFR nema potvrda za frazem. U FMG (33) frazem je zapisan s istim značenjem, ali imenicu *vlas* zamjenjuje *dlaka*: *ni dlaka mu ni pala od glave*.

Frazem *čuvat ko oko u glave* nosi značenje „pažljivo čuvati, paziti koga, što“. U pozadinskoj je slici oko, kao značajan ljudski organ kojim doživljavamo svijet oko sebe i komuniciramo s okolinom. Kada čuvamo oko tada čuvamo nešto neprocjenjivo. Frazem je potvrđen u FNIG (252) s istim značenjem i oblikom: *čuvat koga/što ka oči u glavi*, kao i u medulinske govoru FMG (91): *gledati kega kai oko u glavi* te u FKPKG (98): *čuvati (držati) koga/kaj kak joko (joči) v glavi*. U HEFR (162) frazem je potvrđen u obliku: *cherish someone or something like the apple of your eye*, u značenju „dobro paziti na kakvu dragocjenost“, dok u HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.2.6. Tvrdoглаvost, nepopustljivost

***ić glavom kroz duvar*¹²**

utuvit šta u glavu

Frazemom *ić glavom kroz duvar* opisuje čovjeka koji ne zna ni za kakve prepreke pa ni one najteže, što simbolizira čvrsti zid. U FNIG (173) frazem je naveden u obliku *glavon kroza zid (tit, ić i slično)*, a u FKPKG (86): *glavom čez zid (iti, moči i slično)*. U FMG frazem nije naveden. U HEFR (69) pronalazimo frazem s istim značenjem te oblikom: *beat your head against a brick wall, bang your head against the wall*, a hrvatski je prijevod: *htjeti glavom kroz zid*. U HNJFR (167) pronalazimo oblik: *mit dem Kopf durch die Wand wollen*.

U drugome frazemu – *utuvit šta u glavu* – glava je opet shvaćena kao spremište u kojemu su pohranjene različite ideje. Kada si čovjek postavi cilj, on ne prestaje o njemu razmišljati dok ga ne ostvari. Značenje frazema je „uporno htjeti što“. U FNIG (176) pronalazimo potvrdu za taj frazem sa istim značenjem i u obliku *utuvit sebi u glavu*, dok je u FRMG (44) zabilježen je frazem s istim značenjem te oblikom: *vrći si u glavu*. U HEFR (71) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem i oblikom: *take it into your head*, dok je hrvatski oblik: *zabiti si u glavu što*. Također, u HNJFR (167) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te oblikom: *sich et. in den Kopf setzen*, a hrvatski oblik glasi: *uvrtjeti sebi što u glavu*. Jedino u FKPKG nema potvrde za frazem.

¹² Duvar je, kako su obavjesnici kazali, starinski zid koji se gradio od blata.

5.1.2.7. Hirovitost

imat mušice u glavi

punilo u glavu

ćuknit u glavu

Prvi je frazem utemeljen na drevnome vjerovanju da se vrag uobličio u kukca te kroz otvore u glavi ušao u nju i promijenio čovjekovo raspoloženje te ga učinio prgavim, tvrdoglavim, mušićavim. Tim frazedom opisujemo čovjeka koji je postao hirovit, ali i luckast ili lakomislen, ne naginje ka negativnoj hirovitosti. Glavno značenje ovoga frazema jest „biti hirovit, neozbiljan, zanositi se čudnim idejama“. (HFOGDP, 161) U FNIG (241) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem: *ka da ima muve u glavi, ki da ima muve u glavi*, u FMG (43) umjesto *muha* nositelji su frazemske slike *žohari* ili *ptice: ima bakule/tiće u glavi*. U FKPKG (132) pronalazimo potvrdu frazema s istim značenjem: *imeti muhe v glavi*, kao što i u HNJFR (492) pronalazimo potvrdu s istim značenjem te oblikom: *Launen Grille haben*, a hrvatski oblik glasi: *imati mušice*. Jedino u HEFR nema potvrde za frazem.

Drugi se frazem odnosi na hirovita čovjeka kojemu je iznenada, odjednom, neočekivano sinula neka ideja te to pokušava provesti u djelo. No, obično takve odluke ne završavaju dobro. Ni u jednome drugome frazeološkome rječniku (FNIG, FMG, HKPKG, HEFR te HNJFR) nema potvrde za frazem.

Posljednji frazem nije bio zapisan u *Upitniku za terenska istraživanja*, već su ga obavjesnici sami zabilježili. Frazem *ćuknit u glavu* opisuje osobu koja je luckasta, vrckava i hirovita te mu je upravo tako i značenje. Glagol *ćuknit* samo je sinonim za glagol *udaren*. Potvrdu za frazem pronalazimo samo u FKPKG (88) s oblikom: *trknjen v glavu*.

5.1.2.8. Izbirljivost

imat fin nos

Jedini frazem ovoga koncepta zabilježili su obavjesnici. *Imat fin nos* koristi se kada se opisuje osoba koja je osjetljiva i pomalo izbirljiva. Značenje frazema glasi „biti osjetljiv, izbirljiv“. Potvrdu smo pronašli u FKPKG (138) s oblikom: *imeti finoga nosa* te FNIG (248) s istim oblikom: *imat fin nos*.

5.1.2.9. Odudaranje

<to je> <ko> šaka u oko

Navedenim se frazemom pokazuje sve što po primarnim pravilima odudara od okoline u kojoj se nalazi. Uglavnom su to osobine predmeta ili čovjekovi postupci. Frazem upućuje na to da je nešto ružno i da se ne uklapa, a motiviran je pozadinskom slikom šake koja je završila u nečijemu oku, a to je osobi koja je primila *šaku u oko* nelagodno, ružno i bolno. Potvrda se s istim značenjem, ali drugačijim oblikom pronalazi u FKPKG (98): *bode v joči koga kaj*, u HEFR (159): *something is an eystore*, kao i u HNJFR (623): *wie die Fust aufs Auge*. Hrvatski oblik glasi: *pristajati kao šaka na oko*. U FNIG, FMG frazem nije zapisan.

5.1.2.10. Oholost

odmjerit nekog od glave do pete

dignit glavu

držat visoko glavu

dignit nos visoko/ nosom parat nebo/ držat nos u oblacima

U prvome se frazemu glagolom daje na znanje da je frazem negativno konotiran, jer kada nekoga odmjerimo, obično to radimo zbog toga što nam se ne sviđa osoba/stvar ili nešto na njoj. Također, kada nekoga gledamo *od glave do pete*, znači da mu tražimo mane i da smo ga detaljno proučili. Uz to, kada nekoga

upoznajemo, obično ga najprije pogledamo u oči, a zatim istražujemo njegovo tijelo, odnosno pogled nam skreće s očiju na ostale dijelove tijela pa sve do stopala, odnosno pete. Potvrdu pronalazimo u svim frazeološkim rječnicima s istim značenjem, ali drugačijim oblicima. U FNIG (175): *od vr glave do podan pete*, u FMG (44): *od glave do pete*, u FKPKG (87): *od glave do pete*, u HEFR (70) pronalazimo tri oblika: *from head to foot; from head to toe; from top to toe*, a hrvatski oblik glasi: *od glave do pete* te u HNJFR (167) oblik glasi: *von Kopf bis Fuß*.

Drugi je frazem u antonimnome odnosu s frazemom *spustit glavu*. Sam čin podizanja glave i gledanja svijeta uspravno pokazuje hrabrost i smjelost. Međutim, kada netko pretjerano i neopravdano hoda uzdignute glave, tada je frazem negativno konotiran i opisuje osobu koja je pretjerano umišljena i koja sve gleda s dozom niže vrijednosti. Obavjesnici su nam ponudili još dvije inačice kojima se koriste kada žele reći isto što je iskazano i tim frazemom, a to su: *gizdav hod* i *visokog čela*. U ostalim frazeološkim rječnicima (FNIG, FMG FKPKG, HEFR te HNJFR) nema potvrde za frazem.

Treći je frazem sličan kao prethodni, ali kod ovoga je ipak više naglašen koncept *umišljenosti* glagolom *držati*, jer se odnosi na nešto što se konstantno događa. Kod prethodnoga imamo glagol *dignuti*, koji lako može prijeći u *spustiti glavu* pa je time količina umišljenosti veća kod *držat visoko glavu*, nego kod *dignut glavu*. Potvrdu pronalazimo samo u FKPKG (134) s istim značenjem, ali različitim sadržajem: *postati velik do neba*, kao i u HEFR (68), ali s oblikom: *have your head in the clouds, float on a cloud*, gdje hrvatski oblik glasi: *biti glavom u oblacima*. Značenje toga frazema u tome rječniku glasi „biti nerealan“. U FNIG, FMG te HNJFR nema potvrde za frazem.

Posljednji frazem iz ovoga koncepta kao glavnu sastavnicu ima *nos*. Kao što smo spomenuli, *nos* je onaj dio lica koji je najistaknutiji, ali i najplodniji za stvaranje frazema koji su obično negativno konotirani. Jedni od njih su i *dignit nos visoko, nosom parat nebo* te *držat nos u oblacima*. Frazemi ukazuju na oholost, odnosno na čovjeka koji se uobrazio zbog čega je i postao ohol. Sastavnicom *nebo* u drugome frazemu pokazuje se jačina čije oholosti jer znamo da je nebo visoko i nedostižno pa se po tome razlikuju ta prva dva frazema iz ovoga koncepta, kao i frazem sa sastavnicom *oblak*, koji također ukazuje na količinu oholosti, umišljenosti. Potvrde

pronalazimo s istim značenjem, ali drugačijim oblicima u FNIG (248): *dignit nos do neba, pod oblake*, u FKPKG (138): *dignuti nosa (do neba)*, u HEFR (154) *get on your high horse; look down your nose at someone or something* te u HNJFR (583): *die Nase hoch tragen*. Samo u FMG nema potvrde za frazem.

5.1.2.11. Sklonost ogovaranju, zloba

imat prljav jezik

zli jezici

U prvome frazemu uz somatem jezik stoji pridjev *prljav* koji se uvijek povezuje s nečim lošim, neprimjerenim. Također, pridjev *prljav* ustvari predstavlja metaforu za „onoga koji voli lagati“ jer se frazem koristi upravo u tome značenju. Kada netko tko *ima prljav jezik* govori nešto, to treba promatrati sa zadržkom i velikom pažnjom, jer što nije čisto, sigurno ne daje stvarnu sliku stvari. Potvrdu za frazem pronalazimo još samo u FNIG (190) s istim značenjem i različitim oblikom: *imat zmijski jezik*. Drugi frazeološki rječnici nemaju potvrde za frazem.

Drugi se frazem ovoga koncepta odnosi na ljude koji ne rade ništa drugo, nego samo ogovaraju i hrane se time što kleveću druge ljude, na što ukazuje pridjev *zli*. Jezik je organ govora te da njega nema ne bi se mogle proizvoditi riječi, bile one dobre ili zle, stoga nam somatizam jezik predstavlja metonimiju za samoga čovjeka jer je govor nemoguć bez jezika. Potvrdu za frazem pronalazimo samo u stranim frazeološkim rječnicima, u engleskome (91) oblik glasi: *tongues are wagging*, čiji je hrvatski oblik: *krenuli su zli jezici*, dok u njemačkome (297) pronalazimo potvrdu za frazem također s istim značenjem, ali oblikom: *böse Zungen behaupten, dass...* Hrvatski oblik glasi: *zli jezici govore da...* U FNIG, FMG te FKPKG nema potvrde za frazem.

5.1.2.12. Brbljavost

imat dugu jezičinu

imat jezik ko krava rep

Frazemi ovoga koncepta ukazuju na količinu brbljavosti. Prvi se frazem odnosi na čovjeka koji govori previše. Količina brbljavosti u tome frazemu potvrđuje se pridjevom, ali i uvećanicom jezika, jer možemo i stvoriti sliku čovjeka koji ima jako dugačak jezik na kojemu se nalazi velika količina riječi koje ne prestaju izlaziti iz njegovih usta. Potvrdu pronalazimo u FNIG (190) s istim značenjem, ali nekoliko oblika: *jezik je dug komu; imat jezik ka lopatu; imat jezik, moć se s prozora pričešćivat; imat dugu jezičinu*, zatim u FKPKG (99) s istim značenjem i također nekoliko oblika: *imeti dugačkoga (dugoga) jezika; imeti jezik do poda; imeti jezičinu do poda; imeti jezika kak žuna* te u HEFR (90) s istim značenjem te dvama oblicima: *have a big mouth; have a loose tongue*. Hrvatski oblici glase: *imati dug jezik te biti duga jezika*. U FMG i HNJFR nema potvrde za frazem.

Drugi se frazem također odnosi na brbljava čovjeka, ali ovdje imamo usporedbu čovjekova jezika s kravljim repom. Kravlji je rep veoma dugačak i njegova je jedina funkcija mahanje, što ustvari nema nikakvu važnu funkciju. S time možemo povezati i pretjerano govorenje, odnosno govorenje u prazno – kao što krava mora cijelo vrijeme mahati repom, tako neki ljudi moraju cijelo vrijeme brbljati, uglavnom bez svrhe i povoda, što drugima s vremenom postaje dosadno i naporno. Potvrdu pronalazimo u svim dijalektološkim frazeološkim rječnicima – u FNIG (190) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te dvama oblicima: *jezik je komu ka u krave rep* te *mlatit jezikom ka krava repon*, u FMG (54) pronalazimo potvrdu s oblikom: *imati dugi jezik kai krava rep* te u FKPKG (99) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te oblikom: *imeti jezika kak krava repa*. U stranim frazeološkim rječnicima nema potvrde za frazem.

5.1.2.13. Brzopletost

brz na jeziku/ brži jezik od pameti

ko nema u glave ima u nogama

Kada nešto činimo brzo to znači da se određena radnja odvija u jako kratkome vremenu, a obično kada smo ograničeni vremenom mislimo samo na to kako da nešto riješimo pa se potkradaju pogreške. Tako je i u govoru. Taj se frazem odnosi na čovjeka koji govori brzo i nepromišljeno, odnosno na čovjeka koji najprije nešto kaže pa poslije shvati da je trebao najprije razmisliti pa reći. U mjesnome govoru Strizivojne za taj smo frazem dobili još jedan izraz koji glasi: *veze bez veze*, čime se želi naglasiti da su riječi koje netko govori bez značaja. Potvrdu pronalazimo u svim frazeološkim rječnicima osim u HNJFR. U FNIG (189) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te dvama oblicima: *bit brz na jeziku; brži je jezik od pameti*, u FMG (54) pronalazimo potvrdu s oblikom: *imati brži jezik od pameti*, u FKPKG (97) pronalazimo potvrdu s oblikom: *bržeši je jezik od pameti komu* te u HEFR (90) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te oblikom: *have a quick tongue*. Samo u HNJFR nema potvrde za frazem.

Drugi frazem ovoga koncepta zabilježili su obavjesnici jer se nije nalazio u *Upitniku*. *Ko nema u glave ima u nogama* odnosi se na osobu koja nije razmišljala što sve treba negdje ponijeti te se zbog toga mora vratiti na određeno mjesto i uzeti to opet, dakle mora hodati do toga mjesta. Značenje frazema stoga glasi: „tko ne misli glavom, mora više hodati“. Potvrdu za frazem ne pronalazimo ni u jednome frazeološkome rječniku.

5.1.2.14. Slatkorječivost

sladak na jeziku

Ono što je slatko obično je pozitivno konotirano. Kada nekome kažemo da je sladak tada mu se na jedan način dodvoravamo. Stoga kada za nekoga kažemo da je *sladak na jeziku* mislimo na nekoga tko na taj način prikriva svoje prave namjere. Može se koristiti u slučajevima kada učinimo nešto pogrešno pa se na taj način trebamo nekome udvoriti ili kada se netko nekome sviđa pa kako bi pridobio njegovu

pažnju mora biti sladak na jeziku. Ni u jednome frazeološkome rječniku nema potvrde za frazem.

5.1.2.15. Žudnja

past očima/ gutat očima

parit oči

curi slina na usta

U konceptu žudnje sva se tri frazema odnose na požudno gledanje koga ili čega. U prvome su frazemu glavna sastavnica oči, koje možemo promatrati kao „predmet“ koji nam omogućava požudno promatranje koga/čega te naslađivanje s kim/ s čim. Uz to, znamo da očima možemo samo gledati, ali ne i dirati stvari i okolinu, stoga je žudnja jača i veća. Potvrdu s istim značenjem i drugačijim oblikom pronašli smo u FNIG (254): *ne moć skinit oči s koga* te u HEFR (160): *feast your eyes on someone or something*. Drugi frazeološki rječnici (FMG, FKPKG te HNJFR) nemaju potvrde za frazem.

Drugi se frazem također odnosi na čovjeka koji promatra koga/što s velikom žudnjom, ali u tome jako uživa. Frazem možemo povezati sa značenjem glagola *pariti* koje glasi „izlagati što pari, jakoj toplini“, jer kada se uzбудimo i kada smo sretni zbog čega tada nam je temperatura tijela viša, ali nam to ne smeta jer se vjerojatno izlažemo s razlogom suncu ili toplini. Potvrdu pronalazimo u trima frazeološkim rječnicima: u FNIG (154) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te sličnim oblikom: *napasat oči na kome, na čemu*, kao i u FKPKG (99): *pasti si joči* te u HEFR (160): *feast your eyes on someone or something*. U FMG te HNJFR nema potvrde za frazem.

Posljednji se frazem ovoga koncepta odnosi na neodoljivu žudnju koga za čim, a to je, u ovome slučaju, hrana. Pozadinska slika sastoji se od čovjeka kojemu doslovno *curi slina na usta*, dok gleda u hranu koju ne može kušati, a žarko želi. Potvrdu smo pronašli samo u FMG (150) s istim značenjem te oblikom: *gre voda na usta kemu*. U FNIG, FKPKG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.2.16. Osjećaj krivnje, kompromitiranost

imat putra na glavi

Prvi frazem, iako naoko nejasne motivacije, iza sebe ima njemačku priču iz davnine koja kaže da su seoske žene nosile na trg putar zajedno s drugim stvarima u košari na glavi te ako su se na putu zapričale i predugo stajale ili hodale po suncu, tada bi im se putar rastopio i curio im po glavi. To je bio znak nepromišljenosti, nemarnosti i krivice i zbog toga je dobio negativnu konotaciju. U slavenskome narodu pak taj frazem ima pozitivnu konotaciju jer su oni putrom mazali kosu u svečanim prilikama. Danas taj frazem nosi glavno značenje „osjećati se djelomično krivim za što, biti umiješan u što loše, ne biti posve nedužan u čemu“. (HFOGDO, 164) Danas se pak može reći da značenje i oblik imaju smisla jer *putar* može predstavljati metaforu *bilo čega što ostavlja neki trag*, kako bismo znali da je netko učinio nešto loše i tim tragom naveo ostale na pravu istinu. Potvrdu za frazem pronalazimo samo u HEFR (203) s istim značenjem te oblikom: *people who lives in glass houses shouldn't throw stones*. Hrvatski oblik glasi: *tko sam ima putra na glavi neka šuti*.

5.1.2.17. Umna ograničenost, glupost

imat tvrdu glavu

kokošji mozak

ne vidit dalje od nosa

ne vidit prst pred nosom

Iz broja navedenih frazema vidimo kako je koncept umne ograničenosti i gluposti plodan. Prvi se frazem toga koncepta odnosi na čovjeka čija se glava uspoređuje s nečim jako tvrdim, a nešto kada je tvrdo teško da se može promijeniti. Mozak čuva tvrda, čvrsta kost glave; što je ta kost tvrđa ona bolje čuva dragovjeni organ. U tvrdu glavu koja ima čvrste baterije ne zlaže tuđi savjeti, misli i znanja. Stoga se tvrda glava zapravo odnosi na priglupa čovjeka koji teško shvaća stvari oko sebe ili pak namjerno ne želi shvatiti stvari oko sebe jer je tvrdoglav (tvrd + glava). Obavjesnici su nam ponudili još jednu inačicu – *tupeša*, koja se obično koristi kada

se opisuje osoba umno ograničenih sposobnosti. Potvrdu pronalazimo u svim frazeološkim rječnicima s istim značenjem, ali drugačijim oblicima. Tako u FNIG (175) oblik glasi: *tvrđa glava od kamena*, u FMG (43): *biti trde glave* te u FKPKG (86) nailazimo na oblik: *imeti trdu glavu (kaj bi čavle ramljal na njoj (kaj bi komu čavle ramljal))*. U stranim frazeološkim rječnicima rezultati su sljedeći – u HEFR (69) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te oblicima: *not be right in your head, have a screw loose*, dok hrvatski oblik glasi: *ne biti dobre glave*. Također, nailazimo i na još jedan frazem (71) koji glasi: *take it into your head*, a hrvatski oblik glasi: *zabiti si u glavu što*, dok u HNJFR (166) pronalazimo potvrdu za frazem s oblikom: *Dickkopf*.

Sljedeći frazem uspoređuje čovjeka s kokoši, odnosno čovjekov mozak s kokošjim. Odavno je poznato da je kokoš simbol glupe životinje, stoga ne čudi što su se svi frazemi u kojima je jedna od sastavnica kokoš pronašli u konceptu umne ograničenosti i gluposti. Uz to, kada vidimo veličinu kokoši i čovjeka, logično je da kokošji mozak ne može biti kao čovjekov, dakle puno je manji. Stoga se u tome frazemu veličinom mozga iskoristilo značenje priglupa čovjeka. Frazem je uglavnom negativno konotiran i često se upotrebljava u opisu osobe ženskoga spola. Ispitanici su nam rekli kako se u Strizivojnoj za osobu umno ograničenih sposobnosti još kaže: *neznan je u glave*, odnosno da ništa ne zna. Iako se uz kokoš gotovo svugdje veže koncept umne ograničenosti, u svim frazeološkim rječnicima, osim u FNIG ne pronalazimo potvrdu za frazem. U FNIG (236, 237) potvrđujemo frazem s istim značenjem te dvama oblicima: *imat kokošji mozak* te *pileći mozak*.

U trećemu frazemu ovoga koncepta *ne vidit dalje od nosa* imamo dvije glavne sastavnice: nos i oko. Prva sastavnica nije zapisana, ali se podrazumijeva da su oči organ vida te se glagolom *ne vidjeti* prikazuje ograničenost. Druga sastavnica nos u tome frazemu opet je iskorištena kao nešto što je istaknuto na licu te što, u ovome slučaju, smeta osobi kako bi mogla proširiti vidokrug. Nos je taj koji smeta komu da uoči važne stvari. Značenje je jednako kao i u prethodnim dvama frazemima: „biti priglup“. Ponovno potvrdu za frazem pronalazimo u svim frazeološkim rječnicima s istim značenjem te različitim oblicima – u FNIG (249) potvrda glasi: *ne vidit dalje od nosa*, u FMG (86): *ne vidjeti dalje od nosa* te u FKPKG (138): *ne vidjeti dalje od nosa*. U stranim rječnicima potvrde su sljedeće: u HEFR (155): *not see beyond (the end of)*

your nose te u HNJFR (583) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te oblikom: *nicht über die eigene Nase hinau's sehen*.

Posljednji frazem ovoga koncepta jest poliseman. U prvome je planu funkcija očiju kao organa vida, ali se u frazemu nalazi još i sastavnica prst. U prvome značenju frazem se odnosi na mrak, tamu, odnosno značenje mu glasi „ne vidjeti ništa od mraka“, a drugim se značenjem odnosi na čovjeka koji je umno ograničen i koji nema proširen vidokrug, nego gleda samo ispred sebe, a jedino i prvo što vidi ispred sebe jest nos, koji je kao što smo već spomenuli, najistaknutiji i najpogodniji za stvaranje frazema s negativnom konotacijom. Potvrde smo pronašli samo u FNIG (280) s istim značenjem te dvama oblicima: *ne vidit prst (prsta) prid noson; (okom, očima) ne vidit prst ispid nosa* te u FMG (107) s istim značenjem te oblikom: *ne vidit prst prid noson*. U FKPKG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.2.18. Luckast

fali koja daska u glavi

fali koji šaraf u glavi

fali koji kliker u glavi

nisu svi kotači u glavi

udaren mokrom čarapom po glave

ćuknit u glavu

Iz broja navedenih frazema jasno je da je ovaj koncept plodan, a u svakome od njih nositelj je somatem glava. Prva su tri frazema slična samo imaju drugu sastavnicu koja „nedostaje u glavi“. Sva tri se odnose na čovjeka koji je blesav, koji nije sav svoj jer mu u glavi, koja je ovdje shvaćena kao intelektualno spremište, vlada nered, odnosno nedostaju ključne stvari kako bi osoba mogla normalno zaključivati, normalno se ponašati i slično. U pozadinskoj slici su slike glave u kojoj su rupe jer *nedostaju daske, klikeri i šarafi* pa pamet curi i izlazi kroz njih. Pronalazimo potvrdu u FNIG (173) s istim značenjem, ali drugačijim oblicima: *vali mu koja u glavi* i *fali mu daska u glavi*, zatim u FMG (31) s istim značenjem te oblikom: *fali ka daska u glavi*

kemu te u FKPKG (76) s istim značenjem, ali različitim oblicima: *fali koja deska v glavi komu, nema se deske v glavi ko te nesu se deske na broju komu*. Od stranih frazeoloških rječnika potvrdu pronalazimo u HNJFR (167) s istim značenjem te oblikom: *nicht alle Bretter im Kopf haben*, dok u HEFR nema potvrde za frazem.

Frazem *nisu svi kotači u glavi* također upućuje na glavu kao pokretni mehanizam u kojemu se odvijaju razne radnje, a jedna od njih je razmišljanje. Kada nedostaju kotači, koji su pokretački mehanizam, ne može se odvijati ni jedna radnja te stvari se neće odvijati kako bi se trebale odvijati, već sve ide suprotno, čudno. Dakle, ljudi kojima *nisu svi kotači u glavi* smatraju se blesavima, čudnima i drugačijima, nego oni kojima su svi u glavi. Potvrdu pronalazimo u dvama frazeološkim rječnicima: u FKPKG (111) pronalazimo potvrde s istim značenjem, ali različitim oblicima: *fali kotač v glavi komu te nema se kotače v glavi* te u HEFR (69) s oblicima: *not be right in your head, have a screw loose*. Hrvatski oblik glasi: *nemati sve daske u glavi*. U FNIG, FMG te HNJFR nema potvrde za frazem.

U četvrtome je frazemu mokra čarapa metafora za oružje, jer osoba koja je *udarena morkom čarapom*, ne samo da je čudna i priglupa, nego se nalazi i u stanju šoka te se ne može sabrati i razmišljati racionalno. Čime god da nas netko udari u tom ćemo se trenutku osjećati izgubljeno i smušeno, stoga otuda dolazi poveznica s priglupim čovjekom i mokrom čarapom. Također, ujutro kada se probudimo da bismo došli k sebi, umivamo se vodom, samo što nam voda u tome slučaju čini nešto pozitivno, razbuđuje nas da bismo mogli normalno funkcionirati i da ne budemo uspavani, dok u ovome slučaju voda, odnosno mokra čarapa čine čovjeka još luđim i smušenijim. Potvrdu pronalazimo u FNIG (146) pronalazimo s istim značenjem, ali različitim oblicima: *opaljen mokron čarapon/bičvon po glavi, olanila koga krpa po glavi, udaren mokron krpon po glavi*, zatim u FKPKG (116) s istim značenjem, ali različitim oblikom: *vudren z mokron krpom* te u HEFR (69) s istim značenjem i oblicima: *not be right in your head, have a screw loose*. Hrvatski oblik glasi: *udaren mokrom krpom*. U FMG i HNJFR nema potvrde za frazem.

Posljednji frazem opisuje osobu koja je luckasta i vrckava, što mu je ujedno i glavno značenje. *Ćuknit* je drugi naziv za *udaren*, *šuknut* i odnosi se na osobu koja nije potpuno pri sebi, a ujedno je i vrckava i luckasta. Taj su frazem dodali

obavjesnici jer se nije nalazio u *Upitniku za terenska istraživanja*, stoga smo potvrdu za frazem zabilježili samo u FKPKG (88) s oblikom: *trknjen v glavu*.

5.1.2.19. Ludost

usijana glava

Kada je nešto usijano, znači da se ne nalazi u normalnome, početnome stanju. Često čujemo da je nekoga *udarilo sunce* i slične izraze kojima se opisuje osoba koja se ponaša drugačije, nego što se ponašala prije toga, stoga se s tim frazom opisuje čovjek koji je zanesen, koji kao da ne razmišlja svojom glavom, već da mu se glava toliko usijala da ne može više normalno razmišljati te odlazi u opasnost. Potvrdu pronalazimo samo u HNJFR (166) s istim značenjem te oblikom: *Hitzkopf*. U FNIG, FMG, FKPKG, HEFR nema potvrde za frazem.

5.1.2.20. Uvredljivost

spustit nos <do poda>

Sam čin *spušanja nosa*, kao i drugih dijelova tijela koje smo naveli (glava, pogled) odnosi se na povrijeđena, uvrijeđena, prekorena čovjeka. Spomenuli smo da je nos simbol ponosa, a čin spuštanja nosa daje na znanje da je ponos povrijeđen. Frazem je negativno konotiran jer mu je glavno značenje „naljutiti se, uvrijediti se“. Potvrdu pronalazimo u trima frazeološkim rječnicima: u FNIG (249) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te oblicima: *obisit nos/ nosinu (do crne zemlje)*; *obisit rilo, zatim* u FMG (86) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te oblikom: *obisiti nos do zemlje* te u HEFR (155) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te oblicima: *something puts your nose out of joint; his nose is out of joint*, gdje hrvatski oblik glasi: *objesiš nos zbog čega*. Potvrdu nismo zabilježili FKPKG te HNJFR.

5.1.2.21. Pretjerana znatiželja

turat nos u sve

Frazem koji pripada konceptu pretjerane znatiželje odnosi se na čovjeka koji se upliće u sve – i u ono što ga se tiče i što ga se ne tiče. Takve se osobe smatraju nametljivima i pretjerano znatiželjnima, stoga je frazem negativno konotiran jer se svaka radnja koja je pretjerana smatra neugodnom i nametljivom. Potvrdu pronalazimo u FNIG (248) s istim značenjem te u nekoliko oblika: *gurat (zabadat, metat) nos/nosinu svugdi (di mu nije misto, di triba i ne triba, u tuđu guzicu i sl.)*, zatim u FMG (87) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te oblikom: *zabadati nos kamo* te u FKPKG (138) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te oblicima: *gurati (zabadati, ftikati, rivati i sl.) nosa sakam (kam mu neje mesto, kam ne treba)*. Od stranih frazeoloških rječnika potvrdu pronalazimo u HEFR (155): *poke your nose into something; stick your nose in it; kepp your nose out of it*, dok u HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.2.22. Žrtva

otkaljat od svoji usta

Ovaj se frazem prvenstveno odnosi na materijalno žrtvovanje u kojemu su usta zamjena za cijeloga čovjeka, jer se ustvari odnosi na to da čovjek odvaja od vlastitih sredstava kojima raspolaže kako bi se pomoglo kome drugome. Obično ta žrtva ima smisao pa je frazem pozitivno konotiran. Potvrdu pronalazimo samo u dvama frazeološkim rječnicima – u FNIG (33) gdje oblik glasi: *otkidat (sebi) od (svoji) usta* te u FMG (146) s oblikom: *otkidati sebi od ustih*. U FKPKG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.2.23. Opreznost

otvorit četvere oči

imat oči na leđima

Svi znamo da čovjek ima dva oka, međutim, preuveličavanjem u izrazu *četvere oči* pokazuje se da čovjek u određenoj situaciji treba biti dvostruko više na oprezu od uobičajenoga. Uz taj frazem, ispitanici su nam dodali još jedan izraz: *na podišku*, koji se upotrebljava kada smo napeti i nešto motrimo. U ostalim frazeološkim rječnicima nema potvrde.

Drugi su frazem zabilježili obavjesnici jer se nije nalazio u *Upitniku*. Frazem *imat oči na leđima* nudi sliku osobe koja je toliko oprezna sa svime da ima oči čak i na leđima kako bi bila sigurna da je sve u redu. Značenje frazema stoga glasi „biti preoprezan“. Potvrdu za frazem pronalazimo u HEFR (160) s hrvatskim oblikom *imati oči otpozadi* te engleskim oblikom: *have eyes in the back of your head*.

5.1.2.24. Hladnokrvnost

ladne glave

Kao što smo prije spomenuli, čovjekova temperatura tijela može govoriti o tome kako se čovjek osjeća u određenoj situaciji. Međutim, tim se frazemom opisuje čovjek koji i u najgorim situacijama ostaje smiren, staložen i bez emocija. Frazem počiva na metafori u kojoj glava predstavlja temperament. Potvrdu pronalazimo u FNIG (174) s istim značenjem, ali u drugačijem obliku: *mirne glave* te u HEFR (69) s oblikom: *think about something in the cold light of day*, dok je hrvatski oblik: *hladne glave razmisliti o čemu*. U FMG,FKPKG, HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.2.25. Sram

zapaštriti se u glave

pokunjiti se po ušima/ poklopiti se po ušima

Prvi se frazem odnosi na čovjeka koji je veoma ljut. Kada se osoba zapaštri tada pocrveni u licu, što je prvi znak ljutnje. Glagol *zapaštriti se* nosi pozadinsku sliku čovjeka kojemu od ljutnje izlazi *para na uši*. Ni u jednome drugome frazeološkome rječniku ne pronalazimo potvrde za frazem.

Drugi frazem sastavnicu uši uvijek ima u množini. Odnosi se na osobu koja se postidjela, pokunjila zbog svojih postupaka, koji obično bivaju loši. U slučaju kada se koristi taj frazem, čovjek se osjeća *manjim od makova zrna*, kao što kaže drugi nesomatski frazem, odnosno postaje manji od svojih ušiju koje su kao što svi znamo male u odnosu na cijelo tijelo. Potvrdu pronalazimo s istim značenjem te drugačijim oblikom u: FNIG (332): *poklopi se (pokrij se) po ušima!*, FMG (144): *pokriti se ušin od tovara te* HEFR (270): *keep a low profile; keep your head down; keep your head below the parapet*. U FKPKG te HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.2.26. Neiskustvo

curi mliko iz usta

ne zna ni nos obrisati

Mlijeko obično povezujemo uz majke i bebe, a bebe povezujemo s neiskustvom, nezrelošću, mladošću. Pozadinska slika toga frazema daje sliku dojenčeta kojemu *curi mlijeko iz usta*, jer je još uvijek nesposobno brinuti se samo o sebi i kojemu još određene funkcije i navike nisu jasne. Uz taj frazem obavjesnici su zapisali još oblik *zelen je*, koji se također veže uz mlade osobe koje su nesposobne brinuti se o sebi, ali i nesposobne odgovarati za svoje postupke. Potvrdu pronalazimo samo u FNIG (235) s istim značenjem te nekoliko dvama oblicima: *još mliko komu curi niz bradu te još se mliko komu iz usta cidi*. U ostalim četirima frazeološkim rječnicima nema potvrde.

Drugi su frazem dodali obavjesnici jer se nije nalazio u polazišnome *Upitniku za terenska istraživanja*. Frazem se također upotrebljava kada se govori o nezreloj osobi, odnosno ima značenje „nezreo je tko“. Značenje je nastalo na slici djeteta koje je još premalo da bi znalo obrisati samostalno nos te se za odraslu osobu, koja je nedorasla nekome poslu govori upravo taj frazem. Potvrdu pronalazimo u FKPKG (138) s oblikom: *ne znati ni nosa obrisati*.

5.1.2.27. Moć zapažanja, moć predviđanja

imat dobar nos za šta

poznat po nosu

U prvome frazemu imamo metaforu u kojoj nos predstavlja instinkt. Često čujemo od starijih da mogu omirisati zrak pa njime prognozirati kakvo će biti vrijeme ili neke slične pojave. Upravo je ta činjenica potaknula nastajanje toga frazema. Dakle, značenje frazema bilo bi „znati procijeniti što, imati osjećaj za što“. Jedino u FNIG nema potvrde za frazem. U ostalim rječnicima zabilježili smo uporabu frazema s istim značenjem, ali drugačijim oblicima pa tako u FMG (86) bilježimo oblik: *imati dobar nos za ča*, u FKPKG (138): *imeti dobroga nosa*, u HEFR (154): *have a nose for something*, a hrvatski oblici glase: *imati nos za što* te *imati dobar nos*. Posljednju potvrdu za frazem pronalazimo u HNJFR (583) s oblikom: *eine feine Nase haben*.

Drugi se frazem odnosi na procjenu koga ili čega na temelju izgleda ili ponašanja. Kao što smo nekoliko puta istaknuli, nos je onaj dio tijela koji se prvi primijeti na kome, zato se frazem upotrebljava upravo u tome obliku. Potvrdu pronalazimo u U FKPKG (138) s istim značenjem i sličnim oblikom: *na (po) nosu se pozna komu*, dok u engleskome jeziku potvrda glasi: *I can see it in your face*, čiji hrvatski oblik glasi: *vidim ti po nosu*. U FNIG, FMG te HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.2.28. Osjećaj važnosti

bit bolji za glavu od nekog

bit glava kuće

Prvi frazem ovoga koncepta – *bit bolji za glavu od nekog*, upotrebljava se kada se želi pokazati jačina superiornosti nad kim. Značenje frazema glasi „biti znatno bolji od koga.“ Potvrdu za frazem pronalazimo u HEFR (68) s hrvatskim oblikom koji glasi: „biti za glavu ispred koga, čega“, dok engleski glase: *be head and shoulders above someone or something; be a cut above someone or something*. Frazem su naknadno zabilježili obavjesnici jer nije bio zapisan u *Upitniku*.

Drugim se frazedom opisuje osoba, uglavnom muška, koja donosi sve glavne odluke u kući. Značenje frazema glasi: „donositi glavne odluke u kućanstvu“. Potvrdu za frazem pronalazimo samo u HEFR (69) s istim hrvatskim oblikom, dok engleski glase: *the one who wears the pants; the one who wears trousers*. Frazem su također ponudili obavjesnici jer nije bio zapisan u *Upitniku*.

5.1.3. Frazemi kojima se opisuju čovjekova stanja i rezultati vlastitoga ili tuđega djelovanja

5.1.3.1. Zaljubljenost

gubit glavu za nekim

zaljubit se preko ušiju

volit nekog ko oči u glavi

Prvi se frazem odnosi na čovjeka koji se potpuno izgubio kada se zaljubio – ponaša se neprimjereno, suprotno očekivanju kako bi se trebao ponašati. Možemo zamisliti osobu koja je toliko zaljubljena da bi bez razmišljanja naudila svojoj glavi, odnosno sebi, jer je to tražila osoba u koju je preko glave ta osoba zaljubljena. Frazem je potvrđen s istim značenjem, ali drugačijim oblikom u FNIG (174): *izgubit glavu za kin*, u FKPKG (88): *zgubiti glavu za kem* te u HNJFR (167): *den Kopf verlie'ren*. U FMG i HEFR nema potvrde za frazem.

Drugi frazem ima isto značenje kao i navedeni, samo što je u ovome upotrebljena somatska sastavnica uši. Potvrdu za frazem bilježimo u stranim rječnicima: HEFR (270): *be head over heel sin love; be up to your ears in love*. Hrvatski oblici glase: *biti zaljubljen do ušiju te biti zaljubljen preko ušiju te u* HNJFR (1130): *verlie'bt sein über beide Ohren*. Hrvatski oblik glasi: *biti zaljubljen preko ušiju*. U štokavskome, čakavskome i kajkavskome frazeološkome rječniku nema potvrde za frazem.

Posljednji su frazem dodali obavjesnici – *volit nekog ko oči u glavi*. Već smo nekoliko puta u radu spomenuli da kada je u pitanju bio korpus sa somatskom sastavnicom oko, oči su se smatrale našim „blagom“ te su nužne za bolji doživljaj svijeta. Tom se usporedbom htjela naglasiti jačina ljubavi prema komu. Dakle, značenje frazema glasi „jako voljeti koga“. Potvrdu za frazem s istim oblikom pronalazimo samo u FNIG (256).

5.1.3.2. Preživjeti, ostati živ

jedva izvuć živu glavu

Odmah se prvom riječi, prilogom *jedva* ukazuje na situaciju iz koje se tko spasio. Na početku smo kazali kako se glava smatra našom najvećom dragocjenošću, stoga je njezino očuvanje važno kako bismo mogli normalno nastaviti živjeti. Pridjevom se ukazuje na to da je ta glava mogla u jednome trenutku prestati biti živa. Potvrdu za frazem pronalazimo u novoštokavskim ikavskim govorima (174) s istim značenjem, ali nešto drugačijim oblikom: *izvuć živu glavu*. U kajkavskim govorima (85) također bilježimo postojanje frazema s oblikom: *glava je ostala cela komu*. U čakavskim govorima, odnosno u medulinskome govoru nema potvrde, dok u stranim frazeološkim rječnicima pronalazimo potvrde – u HEFR (69) pronalazimo frazem s oblikom: *be saved by the bell*, čiji hrvatski oblik glasi: *jedva spasiti živu glavu* te u HNJFR (167): *mit dem Leben (mit heiler Haut) davo'nkommen*.

5.1.3.3. Smrt, umiranje

izgubit glavu

platit glavom

duša je nekom na jeziku

duša je nekom u nosu

zauvik zaklopit oči

Prvi se frazem temelji na metafori u kojoj glava predstavlja život. Kada netko ostane bez glave, jasno je da je izgubio život, odnosno umro. Potvrdu pronalazimo u FNIG (174) s istim značenjem te drugačijim oblikom: *izgubit glavu*, zatim u FKPKG (88) s istim značenjem i sličnim oblikom: *zgubiti glavu* te u HNJFR (167) s istim značenjem te oblikom: *den Kopf verlie'ren*. U medulinskome govoru i engleskome jeziku nema potvrde za frazem.

Drugi frazem ima isto značenje kao i prethodni te se glava i tu smatra najdragocjenijim dijelom tijela, bez kojega je nemoguće živjeti. Nastanak i motivacija toga frazema leže u prošlosti kada je monarh ili neki drugi autoritet stavljao oglas za hvatanje opasnih kriminalaca za koje će biti isplaćena određena novčana nagrada kada budu uhvaćeni. To je bila praksa za ubijanje kriminalaca, a cijena za njihovo hvatanje bila je pokazatelj koliko su opasni za društvo. Sve ovo vrijedi i za frazeme *stajalo je koga što glave* te *ode glava komu*. (HFODGP, 184) Drugi frazeološki rječnici (FNIG, FMG, FKPKG, HEFR te HNJFR) ne bilježe potvrde za frazem.

Oba se frazema – *duša je nekom na jeziku/ duša je nekom u nosu* – koriste kada se želi opisati situacija u kojoj je netko ostao jedva živ ili čak umire. Kada se nešto događa na rubu čega, u ovome slučaju na jeziku i nosu, tada se u svakome trenutku može očekivati i ono najgore, a to je u ovome slučaju smrt. Potvrdu za frazem pronalazimo samo u novoštokavskim ikavskim govorima (164) s istim značenjem te oblikom: *duša je komu došla (izašla) na grlo (na jezik)*. Ostali rječnici, FMG, FKPKG, HEFR te HNJFR, ne bilježe potvrde za frazeme.

I posljedni se frazem ovoga koncepta odnosi na smrt, odnosno ima značenje „umrijeti“. Taj oblik frazema upotrebljava se kada se na blaži način (uglavnom djeci)

želi reći da je tko umro. Potvrdu bilježimo samo u medulinskome govoru (92) s istim značenjem te oblikom: *sklopiti (zavajk) oči*. U FNIG, FKPKG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.3.4. Životna opasnost

staviti glavu na panj

Analizirajući frazem uočavamo poveznicu sastavnice *panja* s cijepanjem drva, odnosno da *panj* predstavlja predmet na kojemu se drva cijepaju. U ovome je slučaju glava metafora za život te ako netko riskira život stavljanjem glave na panj, može ga lako i izgubiti. Stoga bi glavno značenje frazema bilo bi „izložiti se smrtnoj opasnosti“. I u prošlosti smo nailazili na situacije u kojima su se na panju odsijecale glave onima koji su činili zlodjela. Potvrde nema samo u medulinskome govoru, a u ostalima nailazimo na frazeme istoga značenja, ali različitih oblika. Tako u FNIG (174) oblik glasi: *dat glavu na panj (cok)* u FKPKG (107): *na kocku nametati*, u HEFR (70): *risk your neck, risk life and limb*, gdje hrvatski oblik glasi: *staviti život na kocku* te u HNJFR (339) pronalazimo potvrdu za frazem s oblikom: *Kopf und Kragen aufs Spiel setzen (riskie'ren)*.

5.1.3.5. Kajanje, pokajanje

lupati glavom u duvar

lupati se po glave

Prvi frazem nosi pozadinsku sliku čovjeka koji se lupa glavom u duvar (= 'zid') jer je počinio loša djela ili je konstantno izvodio krive poteze. Značenje toga frazema bilo bi „prekasno shvatiti što, doživljavati stalna razočaranja, nailaziti na prepreke“. U FNIG (174) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem, ali oblikom: *glavon od zid lupat, uđrit*. Također, i u FMG (44) pronalazimo potvrdu s istim značenjem te oblikom: *tući z glavon u zid*, kao i u FKPKG (86) gdje nailazimo na oblik: *lupati z glavom v zid*. Od stranih frazeoloških rječnika taj se frazem potvrđuje u HEFR (69) s

istim značenjem i oblicima: *hit the wall, bang your head against a (brick) wall*. Hrvatski oblik glasi: *lupiti glavom o zid*, dok se u HNJFR ne bilježi potvrda.

Drugi frazem sličan je prvome; u pozadinskoj slici je čovjek koji se udara po glavi svjestan krivih, nepromišljenih postupaka. Potvrdu pronalazimo u novoštokavskavskim ikavskim i kajkavskim govorima s istim značenjem, ali drugačijim oblicima. Obliku FNIG (175) glasi: *tuć se po glavi*, a u FKPKG (88) glasi: *tući se po glavi*. Potvrdu bilježimo još u engleskome rječniku (69) s oblicima: *hit the wall, bang your head against a (brick) wall*, gdje hrvatski oblik glasi: *lupiti glavom o zid*. U FMG i HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.3.6. San, spavanje

neće san na oči

ni oka ne sklopit

držat oči širom otvorene

oči su na po koplja

oči su nekom ko šojlica

ubit oko/ ćornit

Možemo primijetiti kako je ovo jedan od plodnijih koncepata izražen s čak sedam frazema. Prvi od njih – *neće san na oči*, odnosi se na osobu koja je legla spavati, ali zbog različitih misli, problema ili nekoga drugoga razloga ne može zaspati. Zbog te situacije uglavnom postaje nervozan pa uz koncept nesanice možemo vezati i koncept *nervoze*. Potvrdu pronalazimo samo u kajkavskome narječju s istim značenjem te oblikom: *ne sklopiti (stisnuti) joka*. U FNIG, FMG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

Drugi je frazem sličan prvome, ali je kod ovoga frazema izraženiji motiv nesanice izrazom da osoba *nije čak ni oči zatvorila*. Ista je situacija i s frazedom *držat oči širom otvorene*, gdje se pridjevom i glagolom pojačava razina nesanice. Ne bilježimo potvrdu samo u njemačkome jeziku, dok u FNIG (254): *ni oka ne sklopit*, u

FMG (91): *ni oka ne moći stisnuti*, u FKPKG (99): *ne sklopiti (stisnuti) joka*, u HEFR (163): *not sleep a wink*, pronalazimo potvrde za frazeme s istim značenjem te drugačijim oblikom.

Sljedeći frazem opisuje stanje čovjeka koji je maksimalno iscrpljen i čije se oči same sklapaju od umora. Znamo da čovjek na kraju dana ne može imati iste funkcije kao što je imao ujutro, kada se probudio, jer su se mišići tijela iscrpili i treba im odmor. Tako je i s očima, odnosno kapcima, koji se sami krenu spuštati od umora. Značenje toga frazema drugačije je od navedenih jer je čovjek u ovome stanju samo umoran i vrlo je vjerojatno da će uskoro utonuti u san. Potvrdu bilježimo samo u FNIG (255) s istim značenjem te istim oblikom: *oči su na po koplja komu*. Drugi frazeološki rječnici ne bilježe takve frazeme.

Sljedeći je frazem potvrđen samo u govoru Strizivojne – *oči ko šojlica*¹³. U stvaranju ovoga stoji usporedba očiju za koje, kada smo umorni, imamo osjećaj da su jako sitne, malene pa se uspoređuju s najmanjim šalicama za kavu, koje su puno manje od uobičajenih. U FMG, FKPKG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

Frazem *ubit oko* odnosi uglavnom na poslijepodnevno drijemanje, kratko spavanje. Zapravo se želi reći da se ide odmoriti oko, koje je vjerojatno umorno i počelo se samo spuštati, da bi se moglo nastaviti s dnevnim obavezama. Potvrdu pronalazimo samo u FNIG (255) s istim značenjem te oblicima: *ubit oko te zeru skinit s oka*. U FMG, FKPKG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

Izraz – *ćornit* upotrebljava se u govoru Strizivojne i ima isto značenje kao i prethodni – „kratko odspavati“. Obavjesnici su kazali kako se vjerojatno izraz veže uz glagol *ćiriti*, odnosno jednim okom gledati. Dakle, kratko, poslijepodnevno spavanje uglavnom ne bude čvrst san, tako da dok osoba spava zapravo čuje, a nekada i vidi sve oko sebe. Potvrde ne pronalazimo ni u jednome konzultiranome frazeološkome rječniku.

¹³ Šojlica je naziv za jako malu šalicu iz koje se pije kava.

5.1.3.7. Zbunjenost

bit obezglavit

ne znam ge mi glava

U konceptu zbunjenosti nositelj frazema je somatem glava, što je i logično jer je glava simbol razuma. Prvi se frazem odnosi na zbunjenoga čovjeka koji ne zna gdje mu je glava od posla, problema ili čega drugoga. Budući da je glava shvaćena kao mjesto gdje počiva razum, kada izgubimo glavu, odnosno budemo obezglavljeni, tada nestaje razum pa čovjek postaje smušen, bez vođe i ne zna što treba činiti. Potvrdu za frazem bilježimo u FNIG (174) drugačijim oblikom: *ne smit mokron glavon krenit od koga*, ali s istim značenjem, kao i u engleskome jeziku (67) s istim značenjem, gdje oblici glase: *be at sixes sevend; you cannot make head or tail of it*. Hrvatski oblik glasi: *biti bez glave i repa*. U medulinskome, križevačkome i njemačkome frazeološkome rječniku nema potvrda.

Frazemom *ne znam ge mi glava*, opisuje se osoba koja ima jako puno posla i ne zna kada će stići obaviti sve što je naumila ili obećala komu. Kada se nekoliko poslova radi odjednom i „skače“ s jedne stvari na drugu, obično dolazi do propusta i pogrešaka. Frazem s istim značenjem, ali drugačijim oblikom zabilježili smo u FNIG (174) – *ne zna se di je glava di rep komu*, zatim u FKPKG (86) s istim značenjem i sličnim oblikom: *ne zna ko gde mu je glava te* u HEFR (71) s istim značenjem i oblicima: *be in over your head; ge tin over your head*. Hrvatski oblik glasi: *uvaliti se preko glave*. U FMG i HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.3.8. Glavobolja

glava je ko bubanj

glava ko drventa

puca čermenta

Koncept glavobolja izržen je s dva poredbena frazema gdje je nositelj pozadinske slike somatem glava. Navedene frazeme smo dobili od ispitanika. Prvi od njih uspoređuje glavu s bubnjem. Ako se prisjetitmo izgleda bubnja, znamo da je on

obično veći od naše glave te da proizvodi duboke, ponekad nepodnošljive zvukove, ako slušamo samo njega. Stanje glavobolje stoga podsjeća na bubanj jer osjećamo pritisak u glavi, koji bismo osjećali da slušamo nepodnošljivo udaranje bubnja. Također, nailazimo na isti izraz kada je u pitanju mamurluk, odnosno za vrijeme ili nakon pijanstva. U našim trima narječjima pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem ali drugačijim oblicima, dok u stranim jezicima nema potvrde za frazem. Tako u FNIG (174) oblik glasi: *imat glavu ka balun*, u FMG (43): *glava je kamu kai baul/balun* te u FKPKG (85): *glava je kak bedenj komu*.

Frazemom *glava ko drvenka*¹⁴ glava se uspoređuje s drvenom posudom koja se pravila od brijesta (bjelogoričnoga listopadnoga drveta). Jasno je da je ta posuda veća od čovjekova glave, jer su se u njoj čuvale velike količine graha ili čega drugoga pa se veličinom htjela dočarati jačina glavobolje. Potvrdu ne pronalazimo ni u jednome drugome frazeološkome rječniku.

Izraz *čermenta* koristi se u govoru Strizivojne kao zamjena za glavu. Frazem je poliseman jer u prvome značenju označava bol u glavi, a u drugome značenju odnosi se na glavobolju zbog briga i puno posla zbog kojih je čovjek na mukama. Preuveličavanjem glagolom *pucati* želi se dočarati bol, odnosno stanje čovjeka. Na potvrdu nailazimo u medulinskome govoru i engleskome jeziku, dok ostali frazeološki rječnici ne bilježe potvrdu frazema. U FMG (44) se bilježi frazem s istim značenjem te drugačijim oblicima: *puška glava (od dolorih) kamu te će puknuti/škopijati glava kamu*, a u HEFR (68): *an embarrassment od riches*, gdje hrvatski oblik glasi: *glava boli od obilja*.

¹⁴ Drvenka je, kako su obavjesnici kazali, drvena posuda koju su pravili od brijesta i u kojoj se čuvao grah ili nešto slično.

5.1.3.9. Previše je komu čega

preko glave je komu čega

Frazemom se opisuje osoba kojoj je čega previše i takvu situaciju teško podnosi. Frazem je potvrđen u novoštokavskim ikavskim govorima (175) s istim značenjem, ali drugačijim oblikom: *priko glave je komu čega* te u kajkavskim govorima: *preko (obrv) glave je komu čega*. U FMG, HEFR i HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.3.10. Stanje pijanstva

udarilo je u glavu kome šta

Kada nekome kažemo da ga je *udarilo u glavu što*, znači da se ne nalazi u normalnome stanju, nego da se tko napio i da se nalazi pod utjecajem alkohola, jer njegove posljedice mogu biti fizičke i psihičke. Međutim, frazem je poliseman, jer se može upotrebljavati kada želimo reći da se netko umislio zbog čega (obično zbog slave i slično) pa nam obavjesnici daju i primjer frazema s tim značenjem: *udarila mu slava u glavu*. U FNIG (176) pronalazimo potvrdu za frazem sa istim oblikom: *udarilo je u glavu komu što*, ali je značenje drugačije „umislio se tko zbog čega“, odnosno značenje mu odgovara drugome značenju frazema. U FMG (44) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te drugačijim oblikom: *šaltalo je u glavu kemu ča*, kao i u FKPKG (88) gdje se frazem nalazi s drugačijim oblikom: *v glavu je vudrilo komu kaj*. Od stranih jezika potvrdu pronalazimo samo u engleskome (73) s istim značenjem te oblikom: *alcohol went to his head*, a hrvatski oblik glasi: *udarilo mu je u glavu piće*, dok u njemačkome nema potvrde za frazem.

5.1.4. Frazemi kojima se opisuje čovjekovo kretanje

5.1.4.1. Način kretanja

glavom bez obzira

ko muva bez glave

ko vrana izbita oka

Prvi se frazem odnosi na čovjekovo kretanje u kojemu on nije svjestan situacije i prepreka koje mu se mogu naći na putu, već samo trči i bježi, bez razmišljanja. Glava je opet shvaćena kao mjesto gdje se čuva razum, kojega u toj situaciji nema jer je čovjeku u glavi samo strah. Potvrdu bilježimo u dvama frazeološkim rječnicima: kajkavskome i engleskome. U FKPKG (85) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem, ali različitim oblikom: *bez glave*, dok u HEFR (68) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem i istim hrvatskim oblikom, a engleski oblik glasi: *head over heels*. U FNIG, FMG te HNJFR nema potvrde za frazem.

Drugi se frazem temelji na znanju o kretanju mušica koje je brzo, zbunjujuće i ponekad neuhvativo. Stoga, kada je čovjek u problemu, obezglavljen, i u panici izgleda kao muha koja traži izlaz, spas kako bi preživjela. Za takvu situaciju možemo stvoriti i pozadinsku sliku čovjeka koji je potpuno bez orijentacije te se kreće bez cilja, bez rješenja. Potvrdu pronalazimo u trima frazeološkim rječnicima – kajkavskome, engleskome i njemačkome. U FKPKG (133) potvrda glasi: *zaletavati se/zaleteti se kak muha v trenec*, u HEFR (143): *like a headless chicken; a chicken with its head cut off* te u HNJFR (490): *matt wie eine Fliegen käfer*. U FNIG te FMG nema potvrde za frazem.

Treći frazem upućuje na vranu koja nema jedno oko te zbog toga ne može normalno letjeti i kretati se, nego je smušena, ne zna gdje je. Kome god da je *oko izbijeno iz glave*, ne može se normalno kretati i osjeća se čudno. Potvrdu za frazem ne bilježimo ni u jednome drugome frazeološkome rječniku.

5.1.5. Način uzimanja hrane

5.1.5.1. Halapljivost, mnogo i halapljivo jesti

imat gladne oči

sve je sito samo oči nisu

Prvi je frazem poliseman. Prvo mu značenje opisuje čovjeka koji želi i može pojesti više nego što se može pojesti, dok u drugome značenju predstavlja osobu koja je puna sebe i vjeruje da može napraviti više nego što uistinu može, odnosno ima velike ambicije. Naravno da *oči* ne mogu *biti gladne*, ali pogled kojim netko gleda hranu govori o tome da osobi nije dosta onoliko koliko je svima dovoljno da se zasite, već da osoba iskorištava situaciju i trpa se hranom. Potvrdu bilježimo u FNIG (253) s istim značenjem te oblikom: *imat veće oči od želuca*, zatim u medulinskome govoru (91): *oči bi poile, ma ne moru usta* te u engleskome jeziku (161): *the eyes are bigger than stomach*. U FKPKG te HNJFR nema potvrde za frazem.

Posljednji frazem ovoga koncepta – *sve je sito samo oči nisu*, ima isto značenje kao i prethodni, samo se česticom *sve* pojačava i naglašava čovjekova nezasićenost. Potvrdu za frazem ne nalazimo ni u jednome drugome frazeološkome rječniku.

5.1.5.2. Malo jesti

natrpat labrte

ubacit šta u usta

Prvi frazem glagolom *trpati* upućuje na brzu radnju jer je njegovo značenje „stavljati, bacati u neki prostor koliko stane; stavljati ubacivati bez reda“.¹⁵ Poznato je da kada se nešto obavlja s pažnjom, obavlja se polako, u miru, što u ovome frazemu nije slučaj. *Labrte* su drugi naziv za usta u strizivojnskome govoru. Dakle, taj frazem upotrebljavamo kada želimo reći da je tko u kratkome vremenu stavio veliku količinu hrane u usta. Ostali frazeološki rječnici ne daju potvrdu za frazem.

¹⁵ <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, pristupljeno 1. 9. 2020.

Drugi frazem suprotan je prvome jer upućuje na to da *tko* jede malo, jer od obaveza ne stigne jesti u miru, a pogotovo ne stigne jesti veću količinu hrane. Taj frazem možemo povezati s frazemom *ubacit u kljun štogod*, kojemu je glavna sastavnica zoomorfna – kljun, a on upućuje na pticu, za koju znamo da ima malena usta, odnosno kljun te da ne može puno jesti. Također, ni za taj frazem ne postoji potvrda ni u jednome drugome frazeološkome rječniku.

5.1.6. Prosudba o kvaliteti pripremljene hrane

5.1.6.1. Veoma ukusna hrana

topi se u ustima

Ovim se frazemom prikazuje mekoća i finoća hrane, koja se sama topi u ustima, lako se žvače i jako nam je ukusna. Glagolom *topiti* se pokazuje se da nije potreban nikakav napor dok jedemo, jer je hrana sama od sebe lako probavljiva i mekana pa nam je stoga i ukusnija. U FNIG, FMG, FKPKG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.7. Frazemi koji se odnose na životne situacije

5.1.7.1. Financijski problemi

zadužit se preko glave

Frazemom *zadužit se preko glave* opisuje se osoba koja se zadužila iznad svojih mogućnosti te ne može vratiti svoj dug. Potvrdu za taj frazem pronalazimo samo u kajkavskome narječju, odnosno u FKPKG (88) s istim značenjem i oblikom. U FNIG, FMG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem. Za taj frazem obavjesnici daju jedan frazem u kojemu nema somatske sastavnice, ali je svima dobro poznat: *dužan ko Grčka*. Frazem se povezuje s Grčkom, koja je dugo u svojoj povijesti bila u lošem financijskome stanju, čak i nakon osamostaljenja, odnosno neovisnosti država je bila u dugovima. Potvrdu za frazem ne pronalazimo ni u jednome drugome konzultiranome frazeološkome rječniku.

5.1.7.2. Izlaz iz teške situacije

prebacit preko glave

Kada nešto *prebacujemo preko glave*, to obično uklanjano iz vidokruga, jer na leđima nemamo oči pa nam se čini da ćemo na taj način lakše prebroditi tešku životnu situaciju ili nešto loše što nam se dogodilo. Kao što u smeće bacamo stvari koje nam više ne trebaju te ih više ne vidimo, tako je i sa životnim situacijama koje zamišljamo da su *prebacivanjem preko glave* nestale. U FNIG, FMG, FKPKG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.8. Frazezi kojima se opisuje čovjekovo ponašanje i međuljudski odnosi

5.1.8.1. Predvidivo ponašanje

piše na licu

čitati s lica

Kada smo objašnjavali simboliku svake somatske sastavnice, spomenuli smo da je lice prvo što vidimo kada upoznajemo neku osobu. Tako s lica možemo iščitati raspoloženje, osjećaji, izgled, stavovi i slično. Upravo tu sliku nosi prvi frazem. Frazem je potvrđen u novoštokavskim ikavskim govorima (217) u obliku: *piše na licu komu* te u medulinske govore s antonimnim oblikom: *ne piše na licu*. U FKPKG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

Drugi se frazem odnosi na čovjeka kojemu se također s lica mogu iščitati osjećaji, stavovi i raspoloženje. Za taj frazem nema potvrde ni u jednome frazeološkome rječniku.

5.1.8.2. Dosadilo je komu što, dosađivati komu

popet se na vr glave

izlazi na nos

probit uši

U ovome se konceptu pojavljuju tri somatske sastavnice – glava, nos i uši. To možemo povezati s tim da kada je nekome previše čega, da se nalazi na rubu, a rub na čovjekovu tijelu uglavnom se veže uz glavu i sve sastavnice na njoj koje su istaknute, u ovome slučaju nos i uši. Prvi se frazem u pozadini ima sliku čovjeka kojemu druga osoba toliko dosađuje da mu se popela na glavu. Dosađivanje je dugotrajno i iscrpno te osoba uskoro više neće imati strpljenja za tuđe gluposti. Potvrde za frazem pronalazimo s istim značenjem, ali drugačijim oblicima u: FNIG (175): *popet se navr glave komu*, HEFR (71): *hang over someone's head*, dok hrvatski oblik glasi: *visjeti nad glavom komu*. Također, pronalazimo i frazem s oblicima: *you're sick and tired of someone or something; you're fed up to the back teeth; you're sick to the back teeth*. Hrvatski oblik glasi: *popeo ti se navrh glave*. U FKPKG (87) pak pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem i istim oblikom. U FMG te HNJFR nema potvrde za frazem.

U drugome se frazemu opisuje situacija u kojoj više nema mjesta trpljenju, nego počinje djelovanje – osoba više ne sluša drugu osobu jer joj je dosadila. Također, frazem može označavati i situaciju u kojoj se nešto dogodilo ili čulo toliko puta da čovjek već zna napamet što će tko reći ili napraviti tako da mu *izlazi na nos*. Potvrdu pronalazimo samo u engleskome jeziku (154) s istim značenjem te oblikom: *you are sick to death of something*, gdje hrvatski oblik glasi: *izlazi ti na nos što*. U FNIG, FMG, FKPKG te HNJFR nema potvrde za frazem.

Posljednji frazem ovoga koncepta je poliseman. U prvome ga značenju upotrebljavamo kada nekome želimo reći da je dosadio s pričanjem, a u drugome ga značenju povezujemo s osobom koja nema sluha, a jako voli pjevati te uz to pjeva glasno pa nam *probija uši*. Potvrdu pronalazimo u trima frazeološkim rječnicima s istim značenjem, ali drugačijim oblicima. U FNIG (332) oblik glasi: *probit uši komu čime*, u FMG (144): *probiti uši kemu s čin* te u HEFR (271): *bend someone's ear*. Križevački govori te medulinski govor ne bilježe potvrdu za frazem.

5.1.8.3. Pažljivo promatrati, pažljivo gledati

držat na oku nekog

ne skidat oči s koga

pratit budnim okom

piljit očima

Nositelj svih frazema ovoga koncepta je somantem oko/oči, što je razumljivo jer su oko/oči organ kojim gledamo. Glagol *držati* metafora je glagolu *gledati*, jer se time pokazuje jačina, odnosno razina zainteresiranosti za kim. Osoba koja *drži* drugu osobu ili stvar *na oku* tim činom daje do znanja da ima vremena i da joj je ta osoba iz nekoga razloga važna kada ju pažljivo promatra i posvećuje joj svoje vrijeme. Potvrdu za frazem bilježimo u svim frazeološkim rječnicima s istim značenjem, ali drugačijim oblikom: FNIG (253): *držat (imat) na oku koga*, FMG (91): *držati na oku*, FKPKG (98): *držati (imeti) na joku koga; držati pod jokom koga*, HEFR (162): *keep ane ye on someone or somethimg; keep an eagle eye on someone or something; not take your eyes of someone or something* te HNJFR (623): *(scharf) im Auge beha'lten*.

Drugi frazem ima slično značenje kao i prvi, ali je u ovome izraženije promatranje druge osobe, odnosno netko ili nešto promatra se s izrazitom pažnjom, netremice, kako mu tko/što ne bi pobjegao iz vidokruga. Potvrde za frazem nema samo u medulinskom govoru, dok je u ostalima potvrđen s istim značenjem, ali drugačijim oblicima: FNIG (254): *ne moć skinit oči s koga* te *ne skidat očiju s koga*, FKPKG (99): *ne spuščati joči z koga*, HEFR (162): *keep ane ye on someone or somethimg; keep an eagle eye on someone or something; not take your eyes of someone or something* te HNJFR (623): *kein Auge sein*.

Treći frazem ovoga koncepta ima isto značenje kao i prethodna dva, ali je u njemu ključan pridjev *budan*, jer samo kada su nam oči otvorene, odnosno kada smo budni možemo pažljivo promatrati svijet oko sebe. Somatem oko uvijek se upotrebljava u jednini kada se koristimo tim frazedom. Potvrdu bilježimo samo u stranim frazeološkim rječnicima s istim značenjem te oblicima: u HEFR (162): *kepp your eye on the ball* te *kepp your eyes on the ball*. Hrvatski oblik glasi: *budnim okom*

pratiti igru te u HNJFR (603): *nicht aus den Augen lassen*, gdje hrvatski oblik glasi: *ne skidati s očiju*. U našim dijalektnim frazeološkim rječnicima nema potvrde.

Posljednji frazem ovoga koncepta – *piljit očima* odnosi se na neugodno, nepristojno piljenje u koga ili čega, jer je samo značenje glagola: „uporno, netremice gledati u koga ili u što“.¹⁶ Po negativnoj osobini koju sa sobom nosi glagol *piljiti*, taj se frazem razlikuje od drugih frazema toga koncepta. Potvrdu ne bilježimo ni u jednome drugome frazeološkome rječniku.

5.1.8.4. Gledati bez pomagala

prostim okom

od oka

Kao i za gotovo sve frazeme sa somatemom oko i za ovaj vrijedi metonimija „oko je za vid“. Za ono što je prirodno, „domaće“ i prvotno kažemo često da je *prosto* te se zbog toga što se želi naglasiti da se nešto gleda *vlastitim okom*, bez pomagala, upotrijebio pridjev *prost*. Dakle, značenje frazema glasi: „vidjeti svojim očima, bez pomagala“. Frazemska potvrda se ne bilježi samo u njemačkome jeziku, dok se u ostalima bilježi s istim značenjem, ali drugačijim oblicima: FNIG (256): *vidit golin okon*, FMG (91): *na oko/a očo*, FKPKG (100): *videti z prostem jokom* te HEFR (163): *with the naked eye*.

I drugi frazem toga koncepta – *od oka*, odnosi se na procjenu čega bez pomagala, vlastitim očima ili okom, jedino je razlika između ta dva frazema što se u prvome frazemu vidi što točno onako kako ili koliko jest, a u drugome otprilike. I taj je frazem potvrđen u svim frazeološkim rječnicima, osim u njemačkome. Potvrde su zabilježene s istim značenjem, ali ovaj puta s istim ili sličnim oblikom: FNIG (255): *od oka*, FMG (92) *od oka*, FKPKG (99): *od joka* te HEFR (163): *that's a ballpark figure; give someone a ballpark figure*, gdje hrvatski oblici glase: *to je od oka* te *reći od oka*.

¹⁶ <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, pristupljeno: 2. 9. 2020.

5.1.8.5. Privući pozornost

bacit oko

preletit okom

upast/upadat u oči kome

zapije za oči

Prvi je frazem ovoga kocepta poliseman. U prvome značenju može upućivati na kakav površan čin – obično u našoj struci, lektorima, klijenti kažu: „možete samo *baciti oko* na rad“ pa bismo im mi to trebali doslovno i učiniti – pogledati, zatvoriti i vratiti bez riječi. Tom se anegdotom najbolje i najjasnije može objasniti prvo značenje, jer kada *bacamo oko na što*, nije potrebno ulagati ni vrijeme, ni trud ni volju. Međutim, isti frazem u drugome značenju odnosi se na osobu koja se zaljubila u koga, odnosno kome je druga osoba postala simpatična iz nekih razloga te ju promatramo s velikom pažnjom. Potvrdu pronalazimo u svim frazeološkim rječnicima s istim značenjem te istim ili sličnim oblicima: FNIG (252): *bacit oko na koga, što*, FMG (91): *hititi/hitati oko na kega/ča*, FKPKG (99): *hititi joko na koga*, HEFR (162): *cast your eye(s) on someone or something; set you sights on someone or something* te HNJFR (623): *ein Auge auf werfen*.

Frazem *preletit okom* ima slično značenje kao i prvo značenje u prvome frazemu: „na brzinu pogledati što“. Potvrdu za frazem pronalazimo samo u HEFR (163) s hrvatskim oblikom: *okom preletjeti koga, što* te engleskim oblikom: *give someone or something the once-over*. Taj smo frazem zabilježili na terenskom istraživanju.

Treći je frazem pak drugačiji od prva dva, jer se on odnosi na osobu koja svojom pojavom privlači pozornost drugih, odnosno osoba je veoma uočljiva iz nekih razloga. Razlog upadljivosti može biti različiti stil oblačenja, razmišljanja, govorenja ili koji drugi razlog te ovisno od situacije može biti pozitivno ili negativno konotiran. Potvrdu pronalazimo u dvama frazeološkim rječnicima – u FNIG (255) se frazem bilježi s istim značenjem te sličnim oblikom: *upast u oko komu* te u HNJFR (603) gdje se bilježi s istim značenjem, ali oblikom: *in die Augen fallen*. U FMG, FKPKG, HEFR nema potvrde za frazem.

Četvrti je frazem – *zapinje za oči*, čest kod žena, jer im svaki puta, kada prođu pored neke trgovine, novi odjevni predmet *zapne za oči*. Time se želi istaknuti da nam je nešto privuklo pozornost, bilo pozitivno ili negativno, stoga frazem može biti i pozitivno i negativno konotiran te je stoga frazem i poliseman. Potvrde za frazem pronalazimo u: FNIG (256) s istim značenjem te sličnim oblikom: *zapet za oko komu*, FKPKG (100) s istim značenjem te oblikom: *zapne komu za joko kaj* te u HEFR (163) s istim značenjem te oblikom: *catch someone's eye*. U FMG i HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.8.6. Gledati ljutito

streljat očima

ošinit koga očima

Očima se izražavaju i različita stanja. Prvi frazem „streljat očima“ odnosi se na čovjeka koji je veoma ljut na nekoga. Pogled može biti takav da se osoba koju gleda može osjećati kao na streljani. Potvrda je zabilježena samo u kajkavskome narječju (100) s istim značenjem, ali različitim oblikom: *pogledati/gledeti pod joko koga*. U FNIG, FMG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

Drugi je frazem sličan kao i prvi po značenju i obliku, ali se razlikuje u tome što se kod frazema *ošinit koga očima* radnja odvija kratko kao kad se ošine bičem, ali taj trenutak je dovoljan da osoba shvati raspoloženje sugovornika. Potvrdu pronalazimo u medulinskome govoru i križevačkome govoru s istim značenjem, ali različitim oblicima: FMG (91): *zalampati/lampati s očin* te FKPKG (100): *probosti (skrižati) z jočmi koga*. U FNIG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.8.7. Gledati sa sumnjom, gledati s nepovjerenjem

gledat koga ispod oka

Jedini je frazem ovoga koncepta poliseman. Prvo značenje odnosi se na osobu koja spuštenoga pogleda promatra sve oko sebe sa sumnjom i nepovjerenjem. Sam čin spuštanja pogleda upućuje na to da nam se netko ne sviđa i da nije vrijedan naše pažnje. Međutim, u drugome značenju, može se odnositi na gledanje poskrivečki jer se komu sviđa osoba koju promatra *ispod oka* te je u tome slučaju frazem pozitivno konotiran, za razliku od prvoga značenja. Na potvrdu nailazimo u svim frazeološkim rječnicima osim u engleskome. U drugima se frazem bilježi s istim značenjem te drugačijim oblicima: FNIG (253): *gledat ispod oka koga*, FMG (91): *gledati ispod oka kega*, FKPKG (100): *pogledati/gledeti spod joka koga* te HNJFR (623): *aus dem Augen winkel*.

5.1.8.8. Gledati začuđeno

izbečit oči

iskolačit oči

isklišćit oči

Sva tri frazema ovoga koncepta imaju isto značenje: „gledati širom otvorenih očiju, začuđeno“. U pozadini možemo stvoriti sliku čovjeka koji je širom otvorio oči jer je ostao u čudu zbog čega te su mu oči postale veće nego inače. Glagolske inačice *izbečit*, *iskolačit* i *isklišćit* ukazuju na bogatstvo leksika hrvatskoga jezika i na postojanje različitih inačica s istim značenjem. Potvrdu pronalazimo u frazeološkome rječniku novoštokavskih ikavskih govora (253) s istim značenjem i istim oblikom te u njemačkome frazeološkome rječniku (603): *die Augen auftun/aufmachen/ aufsperrren*, a čiji hrvatski oblik glasi: *iskolačiti oči*. U FMG, FKPKG te HEFR nema potvrde za frazem.

5.1.8.9. Namjerno predvidjeti što

zatvarat oči pred čim

zažmirit na jedno oko

Oči su organ koji se otvara i zatvara našom voljom, odnosno možemo utjecati na to hoćemo li u kojemu trenutku gledati ili žmiriti. U prvome frazemu dolazi do namjernog zatvaranja očiju pred nekim situacijama jer se tko ne želi osvijetiti i suočiti s problemom ili činjenicama. Međutim, iako *zatvaramo oči pred čim* u nekim situacijama, mozak i glava su ti koji ipak znaju da ćemo se kad-tad suočiti s čim te da je bolje što prije otvoriti oči i obratiti pozornost na ono što nam se događa. Frazem se nalazi u medulinske frazeološke rječniku (92) s istim značenjem te oblikom: *zapriti/zapirati (eno) oko* te u engleske frazeološke rječniku (161) pronalazimo s istim značenjem te oblicima: *turn a blind eye to something; look the other way*. U FNIG, FKPKG i HNJFR nema potvrde za frazem.

Drugi frazem upućuje na to da namjerno ne obraćamo pozornost na što, odnosno uglavnom se upotrebljava kada nam netko učini nešto loše ili ne učini ono što je trebao pa mu time dajemo još jednu priliku za popravak. Međutim, druge prilike ne bi bilo da frazem uz sebe ne nosi i sem *sviđanja*, jer da je u pitanju osoba prema kojoj nemamo simpatije, ne bismo joj sigurno tako lako *zažmirili na jedno oko*. Potvrde za frazem bilježimo u: FNIG (256) s istim značenjem te sličnim oblikom: *zažmirit na jedno oko*, FMG (92) s istim značenjem te drugačijim oblikom: *zapriti/zapirati (eno) oko* te u HEFR (163) s istim značenjem te oblikom: *cut someone some slack*. U FKPKG i HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.8.10. Vidjeti što osobno

viđat na svoje oči

licem u lice

Frazem *viđat na svoje oči* upotrebljava se kada nekoga uvjeravamo u istinitost svoje priče, koja je u određenoj situaciji važna. „Oči su za vid“ te iako bismo ponekad htjeli štošta ne vidjeti, oči nam pokazuju stvarnu sliku svijeta i događaja. Stoga je u

tome frazemu važna zamjenica *svoje*, kako bi se *što*, *što* vjerodostojnije i istinitije prikazalo. Usput, tim činom dokazujemo da vjerujemo u našu sposobnost vida kao i vjerovanje u ono što vidimo. U čakavskome i kajkavskome narječju te u njemačkome jeziku bilježimo postojanje frazema s istim značenjem te drugačijim izrazima: FMG (92): *viditi na svoje oči*, FKPKG (100): *videti na svoje joči* te HNJFR (603): *mit eigenen Augen*. U FNIG, HEFR nema potvrde za frazeme.

Drugi frazem *licem u lice* upotrebljava kada se s nekime susretnemo izravno, osobno. Značenje frazema glasi: „izravno se sastati s kim“. U semantičkome talogu stoji slika dviju osoba koje su se sastale i gledaju se licem u lice. Potvrdu za frazem pronalazimo samo u HEFR (122) sa sličnim hrvatskim oblikom: *naći se licem u lice s kim*, dok engleski oblik glasi: *meet someone face to face*. Frazem su dodali obavjesnici jer se nije nalazio u *Upitniku*.

5.1.8.11. Šutjeti

Jezik za zube!

pregrist jezik

ne otvarat labrte

metit flaster na labrte

zavezat jezik kome

začepit labrte

pojela maca jezik

svrbi jezik koga

Koncept „šutjeti“ zasad je najplodniji koncept u našem istraživanju. Šutnju povezujemo s govorom, a govor s ustima i ostalim organima koji nam omogućuju govor. Prvi se frazem uvijek nalazi u imperativnome obliku i nosi nam poruku da šutimo i ne govorimo ništa. Jezik je u frazemu metafora za riječi, jer on sudjeluje u govoru, a kada ga stavimo *za zube* ili *pod zube*, tada je govor nemoguć. Frazem nije potvrđen samo u njemačkome jeziku, dok je u svi ostalim potvrđen s istim značenjem

te istim ili sličnim oblikom: FNIG (190): *jezik za zube!*, FMG (54): *držati jezik za zubin*, FKPKG (97): *jezik za zube (deti, teknuti)* te HEFR (90): *hold your tongue*. Hrvatski oblik glasi: *držati jezik za zubima*.

Drugim se frazemom – *pregrist jezik* – ukazuje na kajanje zbog izgovorenoga te suzdržavanje od daljnega govorenja. Ugriz za jezik traje kratko, ali dovoljno dugo da nas trgne i obuzda. Njegovo značenje odnosi se na nagli prestanak govora zbog izgovorenoga. Potvrde za frazem bilježimo u svim frazeološkim rječnicima s istim značenjem te drugačijim oblicima: FNIG (190): *ujist (ugrist) se za jezik*, FMG (55): *prigristi si jezik*, FKPKG (97): *prigristi si jezika; začkometi (ponašati se) kak da si bez jezika ostal; svezati si jezika*, HEFR (91): *bite your tongue*, gdje hrvatski oblik glasi: *ugristi se za jezik* te HNJFR (297): *sich auf die Zunge beissen*, u kojemu hrvatski oblik glasi: *ugristi se (ujesti se) za jezik*.

Treći frazem, za razliku od prethodnoga, vežemo uz konstantnu šutnju. Frazemom se opisuje osoba koja cijelo vrijeme šuti iz samo sebi poznatih razloga (straha, neznanja, raspoloženja i slično). U strizivojnskome govoru *labrte* su sinonim za *usta*. Potvrdu pronalazimo samo u frazeološkome rječniku novoštokavskih ikavskih govora (330) s istim značenjem te oblikom: *ne otvorit/ne otvarat usta*. U FMG, FKPKG, HEFR i HNJFR nema potvrde za frazem.

Frazemom *zavezat jezik kome* iskazuje se zabrna govora kome. Taj je frazem u antonimskome odnosu s frazemom *razvezao se jezik komu*. Frazemsko se značenje kod toga frazema razvilo metaforički iz teksta koji prati jedan oblik magijske prakse – magijsko vezivanje čvorova. Smatralo se da se vezivanjem tih čvorova zatvara put negativnim mislima kroz glavu, nos i usta i tako se štiti od zvijeri i demona (HFOGDP, 225). Potvrdu za frazem pronašli smo u FNIG (190) s istim značenjem, ali drugačijim oblikom: *skratit jezik*, zatim u FKPKG (97) također s istim značenjem te drugačijim oblikom: *odrezali su jezika komu* te u HNJFR (297) s istim značenjem te oblikom: *jeden zum Schweigen bringen*. Engleski i medulinski frazeološki rječnik ne navode frazeme.

Frazemom *metit flaster na labrte kome* na slikovit se način pojašnjava značenje frazema „ušutkati koga“. Flaster nam obično služi kako bismo zaštitili ranu i time zatvorili put prljavštini, bakterijama i sličnim štetočinama te ju pustili da zaraste. Tako je i s ustima u gore navedenome frazemu – za svaki je slučaj nekim osobama

bolje preventivno *zalijepiti usta flasterom* i izbjeći nepoželjne riječi, a poslije možda i scene. Glagol *metiti* sinonim je za glagol *staviti* te se i dan danas se koristi u strizivojskome govoru. Ni u jednome drugome konzultiranome frazeološkome rječniku (FNIG, FMG, FKPKG, HEFR te HNJFR) nema potvrde za frazem.

I frazem *začepiti labrte* upotrebljavamo kada nekoga želimo ušutkati i oduzeti mu riječ. U frazemu je upotrebljen glagol *začepiti* jer je njegovo osnovno značenje: „zatvoriti čepom“, što znači ne dozvoliti čemu da iziđe iz čega, a to je u ovome slučaju zabrana govora komu. Znamo da je hrvatski jezik bogat sinonimima, stoga često nailazimo i na oblike poput: *začepiti gubicu* i *začepiti njušku*, čije se glavne sastavnice u primarnome obliku upotrebljavaju kada imenujemo životinjske dijelove tijela. U FNIG (330) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te oblikom: *začepiti usta*, kao i u FMG (146) gdje je frazem zabilježen s istim značenjem te oblikom: *začepiti usta kemu*. U FKPKG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

Frazem *pojela maca jezik* na slikovit način donosi nam koncept šutnje, odnosno osobu koja je ostala bez riječi. Obično se upotrebljava kada osoba kojoj je *maca pojela jezik* nema argumente za što, a trebala bi objasniti situaciju zbog koje ju se proziva. Zanimalo nas je zašto je baš *maca pojela jezik* te smo odgovor pronašli na internetskim stranicama te saznali da izraz seže čak 2500 godina unatrag u drevnu Asiriju, gdje su vojnici rezali jezik kriminalcima i njime hranili kraljeve mačke. U hrvatski je jezik ušao preko engleskoga: *cat got your tongue*, iako u engleskome frazeološkome rječniku koji smo analizirali, nismo naišli na tu inačicu.¹⁷ U tome smislu, taj je frazem negativno konotiran jer osoba kojoj je *maca pojela jezik* ustvari jest kriva za kakav loš čin te se stoga ni ne može obraniti riječima kada zna da je kriva. U FNIG, FMG, FKPKG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

Posljednji frazem ovoga koncepta upućuje na to da je osobi iz nekoga razloga teško šutjeti te da će svaki tren progovoriti jer ju *svrbi jezik*. Svi znamo koliko je nelagodan osjećaj svrbeža te da ga je teško ignorirati i svladati. Tako je i s riječima, ako netko ima silnu potrebu nešto kazati, odnosno ako je osoba zamislila što će i kome reći, ona će to i učiniti. Frazem je potvrđen samo u FKPKG (98) pronalazimo s

¹⁷ <https://www.krstarica.com/zabava/zanimljivosti/znate-li-zasto-se-kaze-da-je-maca-pojela-jezik/>, pristupljeno: 25. 8. 2020.

istim značenjem i oblikom: *svrbi jezik koga*. U FNIG, FMG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.8.12. Govoriti bez okolišanja, govoriti iskreno

bez dlake na jeziku

imat veliku jezičinu

imat bridak jezik

skresat u facu

Dlaka u prvome frazemu simbolizira smetnju, odnosno upućuje na to da smetnje nema, nego da je sve jasno, bistro. Frazemom se opisuje odlučnost, otvorenost i neposrednost pri govorenju. Čovjek s *dlakom na jeziku* ima određenu smetnju i ne može s lakoćom govoriti. Potvrde za frazem nema samo u njemačkome jeziku, dok je u ostalim idiomima potvrđen s istim ili sličnim oblikom: FNIG (157, 158): *nema dlake na jeziku u koga te nemat dlake na jeziku*, FMG (33): *ne imati ni dlake na jeziku*, FKPKG (76): *biti bez dlake na jeziku*, te HEFR (51): *pull no punches; not mince your words; without pulling punches; straight from sholuder*.

Drugi je frazem negativno konotiran jer u sebi nosi i sem *bezobraznosti* prema komu. *Dug jezik* odnosi se na pretjerano govorenje, koje ponekad prelazi granice kulturnoga razgovora. Također, pridjevom *dug* prikazana je količina riječi koja izlazi iz čijih usta, kao što smo već prije spomenuli u analiziranim frazemima. Potvrdu pronalazimo u FNIG (189, 190) s čak osam oblika, ali s istim značenjem: *imat dugačak jezik; imat jezik do poda; imat jezik ka krava rep; imat jezik ka lopatu; imat jezik, moć se s prozora pričešćivat; jezik je dug komu ka Jadranska magistrala; jezik je komu ka lopata*. Uz njega, potvrda je zabilježena samo u FKPKG (96) s istim značenjem te oblikom: *imeti jezičinu do poda*, dok u drugima, FMG, HEFR te HNJFR, nema potvrde za frazem.

Frazemom *imat bridak jezik*, opisuje se osoba koja govori bez zadržke ono što misli. Ponekad vrijeđa i ogovara. U pozadinskoj je slici frazema oštar nož koji sve reže bez prepreka. Potvrda za frazem nalazi se u svim frazeološkim rječnicima s

istim značenjem te drugačijim oblicima: FNIG (190): *jezik je komu ka sablja Muratova te imat jezik ka britvu*, FMG (54): *imati jezik kako britvu*, FKPKG (96): *biti trdoga jezika; brusiti jezika (jezike); ošter na jeziku (kak britva)*, HEFR (90): *have a sharp tongue; pull no punches*, gdje hrvatski oblici glase: *imati oštar jezik te biti oštra jezika* te HNJFR (297): *seine Zunge schärfen* s hrvatskim oblikom: *brusiti jezik*.

I sljedeći frazem toga koncepta donosi nam izravno, iskreno govorenje, bez okolišanja. Odnosi se na osobu koja je otvorena i kojoj nitko i ništa ne predstavljaju problem u komunikaciji. Međutim, frazem je poliseman, jer se u drugome značenju može odnositi na vrijeđanje koga i ružno govorenje, samo se tada umjesto *lica* upotrebljava njezin sinonim, koji pripada razgovornome jeziku – *face*. Obično kada trećoj osobi prepričavamo događaj u kojemu smo izvrijeđali drugu osobu i rekli joj što je ide, kažemo da smo sugovorniku sve *skresali u facu*. Potvrdu pronalazimo u: FNIG (217) s istim značenjem te dvama oblicima: *reć u lice komu što te sasut (skresat) u lice komu što*, zatim FMG (70) s istim značenjem te oblikom: *reći u lice kemu te* HNJFR (420) s istim značenjem te oblikom: *jedem et ing Gesicht sagen*, gdje hrvatski oblik glasi: *reći u lice*. U kajkavskome narječju i engleskome jeziku nema potvrde za frazem.

5.1.8.13. Poticaj za govorenje

vuć nekog za jezik

razvezo se jezik

Činom *povlačenja* koga pokazujemo da nešto radimo „na silu“, a ne slobodnom voljom druge osobe. Međutim, u frazemu je potrebno *vući koga za jezik* kako bismo ga natjerali da progovori jer nam je to iz nekoga razloga važno. Naravno, osobu ne povlačimo doslovno za jezik, već je glagol *vući* metafora za glagol *poticati*. U našim je narječjima potvrđena uporaba frazema, dok u stranim idiomima nije. Tako u FNIG (190) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te oblikom: *potegnit/potezat (povuć/vuć) za jezik koga*, zatim u FMG (55) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te oblikom: *poteći/potezati za jezik kega* te u FKPKG (98) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te oblikom: *vleći koga za jezik*.

Drugi frazem ovoga koncepta odnosi se na brbljava čovjeka koji ne zna kad se treba zaustaviti, govori nadugo i naširoko, ponekad bez smisla. Budući da je frazem

poliseman, treba objasniti i drugo značenje, koje se obično veže uz pretjeranu konzumaciju alkohola ili čega drugoga što potiče čovjeka da se otvori i krene govoriti ono što u normalnome, prisebnome stanju ne bi nikada. Uz taj su frazem ispitanici ponudili i izraze *veze bez veze*, *melje ko pusta vodenica* i *čapleskanje* koji imaju isto značenje kao i vedeni frazem, samo u sebi nemaju ni jednu somatsku sastavnicu. Potvrdu za frazem bilježimo u novoštokavskim ikavskim govorima te kajkavskima s istim značenjem te drugačijim oblicima: FNIG (330): *ne zatvarat usta* te FKPKG (98): *razvezal se jezik komu*. U čakavskome narječju i stranim jezicima nema potvrde za frazem.

5.1.8.14. Problem s govorenjem (izgovaranjem)

cidit kroz zube

lomit jezik

sapliće se jezik

na vr jezika

Svi frazemi ovoga koncepta upućuju na to da u govorenju postoji kakav otpor ili prepreka zbog koje ne mogu reći što žele. Prvi od tih frazema *cidit kroz zube* odnosi se na čovjeka koji jedva izgovara riječi i vodi konverzaciju. U FNIG, FMG, FKPKG, HEFR i HNJFR nema potvrde za frazeme.

Drugim se frazedom na ekspresivan način želi prikazati muka koja se prolazi pri izgovoru. Obično *lomimo jezik* kada je u pitanju učenje stranoga jezika jer su nam riječi nepoznate i teške dok ga ne svladamo dobro. Frazem je potvrđen samo u njemačkome jeziku (297): *sich die Zunge abbrechen*, čije je značenje jednako kao i u hrvatskome.

I treći se frazem ovoga koncepta odnosi na poteškoće pri izgovoru, što na kraju rezultira nerazumijevanjem i nerazgovjetnošću. Problemi pri izgovoru mogu biti posljedica umora, ushićenosti, alkohola ili uporaba kakvih drugih preparata. U FNIG i FMG nema potvrde za frazem, dok u FKPKG (97) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te oblikom: *jezik se splel (spleče) komu*, kao i stranim frazeološkim

rječnicima: HEFR (91): *you make a slip of tongue*, gdje hrvatski oblik glasi: *pobjegne ti jezik* te HNJFR (297): *mit dem Zunge anstossen*.

Kada se nešto nalazi na vrhu ili na rubu čega, šanse su podjednake da se dogodi ono što očekujemo ili ono što ne očekujemo. Tako je i kod frazema *na vr jezika* – pokušavamo se prisjetiti čega i to izreći, ali nam ne ide, što ne znači da se nećemo prisjetiti, samo će prisjećanje potrajati. Možemo reći da je značenje frazema „trenutačno se ne moći sjetiti čega“. Potvrde nema samo u njemačkome jeziku, dok se u drugim frazeološkim rječnicima navode frazemi s istim značenjem te sličnim oblicima: FNIG (190): *navr jezika je komu što*, FMG (55): *navrh jezika je kemu ča*, FKPKG (97): *navrh jezika je komu kaj* te HEFR (91): *something is on the tip of your tongue*.

5.1.8.15. Ponavljanje

ne silazi s labrta

Frazemom se opisuje govorenje o komu ili čemu bez prestanka. Kada nam neka osoba *ne silazi s labrta*, tada uz sem *ponavljanja* dolazi i sem *hvaljenja*, jer time pokazujemo da iz nekoga razloga hvalimo drugu osobu učestalim spominjanjem. To često sugovornicima smeta pa je frazem negativno konotiran. U FNIG, FMG, FKPKG, HEFR i HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.8.16. Slušati, čuti

5.1.8.16.1. Pozorno slušati

naćulit uši

pretvorit se sav u uvo

Frazemi ovoga koncepta zasnovani su na metonimiji „uši su za sluh“. Glagol *naćuliti* iz prvoga frazema upućuje na pažljivo, koncentrirano, oslušivanje koga, u želji da se poruka što bolje čuje i zapamti. Potvrde za frazem nema samo u medulinskome govoru, dok se u svim ostalim frazeološkim rječnicima bilježi s istim značenjem te sličnim oblicima: FNIG (332): *otvorit dobro uši; naćulit (naperit) uši*, FKPKG (198): *oprati (si) vuha; pretvoriti se sav vu vuho; rasprti vuha; napeti vuha*,

HEFR (270): *prick up your eyes* te HNJFR (1130): *lange Ohren machen; ganz Ohr sein*.

Drugi frazem sastoji se od sinegdohe gdje se cijelo tijelo zamjenjuje ušima. Time se naglašava važnost osluškivanja čega, odnosno da nije važno ni vidjeti, ni opipati nego samo čuti što nas zanima. Potvrdu za frazem ne pronalazimo ni u jednome drugome frazeološkome rječniku.

5.1.8.16.2. Nepažljivo slušati

na jedno uvo unutra na drugo van

propuv u ušima

sjedit na ušima

slušat na pol uva

Za razliku od prethodnoga koncepta u kojemu je bilo važno pažljivo slušati, u ovome se konceptu obrađuje njegova suprotnost – nepažljivo slušanje. Prvim se frazemom pokazuje koliko je komu važno što mu druga osoba govori, odnosno nije mu važno. U pozadinskoj slici frazema čovjekova je glava, na kojoj razmak između ušiju nije velik pa put riječi od jednoga uha do drugoga traje vrlo kratko te se smatra da toliko traje i recipijentova pažnja. Frazem se samo ne koristi u njemačkome jeziku, dok se u drugim frazeološkim rječnicima nalazi potvrda s istim značenjem te sličnim oblicima: FNIG (331): *na (kroz) jedno uvo ušlo (uđe, unutra), na (kroz) drugo izašlo (izađe, van); na jedno ušlo na drugo izašlo*, FMG (143): *na eno uho unutra, na drugo van*, FKPKG (197): *čez (na) jeno vuho nuter (vnuter, nutri), a čez (na) drugo vun* te HEFR (267): *(go) in one ear and out the other*.

Drugi frazem ima isto značenje kao i prvi, čak je i pozadinska slika slična prvoj – možemo zamisliti čovjekovu glavu i shvatiti je kao prostoriju u kojoj uši predstavljaju otvorena vrata koja su položena jedna nasuprot drugima i kroz njih struji zrak koji stvara propuh. Potvrdu za frazem ne pronalazimo ni u jednome drugome konzultiranome frazeološkome rječniku.

Treći frazem slikovito opisuje nepažljivo slušanje – pozadinska slika prikazuje čovjeka koji doslovno *sjedi na ušima* te tim činom namjerno zabranjuje ulazak bilo kakvih informacija u glavu, jer su uši shvaćene kao vrata koja otvaraju put sluhu. Potvrda frazema nalazi se u našim dijalektnim frazeološkim rječnicima s istim značenjem i sličnim oblicima: FNIG (332): *sidit na ušima*, FMG (143): *gluho uho* te FKPKG (198): *sedeti na vuhe*. U stranim frazeološkim rječnicima nema potvrde.

Sve što radimo *na pola*, radimo vrlo vjerojatno jer moramo i ne obavljamo to u cijelosti pa u tim radnjama nedostaje zainteresiranosti i volje. Posljednji frazem upravo to i opisuje – nezainteresirano slušanje sugovornika. Potvrdu bilježimo samo u HEFR (267) s istim značenjem te oblikom: *listen with half an ear*. U FNIG, FMG, FKPKG te HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.8.16.3. Čuti što nevjerovatno

ne vjerovat svojim ušima

Već smo spomenuli da zamjenicom *svoj* naglašavamo da smo čemu prisustvovali osobno i da je to što čujemo, vidimo ili doživimo istinito. Frazemom *ne vjerovat svojim ušima* opisuje se čovjek koji je štogod čuo, ali mu je to toliko nevjerovatno, da je ostao iznenađen, zatečen i u šoku. U takvim situacijama čovjek ne želi vjerovati svome sluhu te ga propitkuje, iako zna da je dobar. Frazem je zabilježen u novoštokavskim ikavskim i kajkavskim govorima s istim značenjem te sličnim oblicima: FNIG (332): *ne virovat svojim ušima* te FKPKG (198): *ne veruvati svojemu vuhmi*. U FMG, HEFR i HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.8.16.4. Osobno čuti što, posredno čuti što

čut šta na svoje uši

došlo je do tuđi ušiju

I u ovome je konceptu prisutna metonimija „uši su za sluh“ te zamjenica *svoj* odnosno *tvoj*. Prvim se frazemom dokazuje komu kakva istina, koja se jamči prisutnošću zamjenice *svoj*, odnosno *svoje*. Njome potvrđujemo vlastitu prisutnost i

vjerovanje u to što smo čuli. Frazem je potvrđen u dijalektnim frazeološkim rječnicima s istim značenjem i sličnim oblicima: FNIG (331): *čut na svoje uši*, FMG (143): *čuti na svoje uši* te FKPKG (197): *čuti na svoja vuha*, dok u stranim frazeološkim rječnicima ne bilježimo potvrde.

U drugome je frazemu na prvome mjestu druga osoba, odnosno recipijent koji je saznao nešto što nije trebao, a to mu je, iz loše namjere, prenijela treća osoba, koja vrlo vjerojatno osobno nije čula to što prenosi. Stoga se frazem odnosi na prenošenje informacije bez pouzdanoga izvora i konačnici s lošom namjerom. Potvrdu pronalazimo u trima frazeološkim rječnicima: u FMG (143) se frazem bilježi s istim značenjem te oblikom: *doći do uših kemu*, u FKPKG (197) s istim značenjem te oblikom: *dojde (bu došlo) do vuh komu* te u HNJFR (1130) s istim značenjem te oblikom: *zu Ohren kommen*. U FNIG, HEFR nema potvrde za frazem.

5.1.9. Frazemi koji se odnose na mentalne sposobnosti

5.1.9.1. Shvatiti

dok dođe iz dupeta u glavu

doprlo je do mozga

digla se magla s očiju

puklo je pred očima

U konceptu *shvatiti* upotrebljavaju se somatske sastavnice za koje se vežu semovi *razum* i *prosvjetljenje*. Prvi se frazem toga koncepta sastoji od opreke stražnjice i glave, u kojoj stražnjica predstavlja nešto negativno, a glava pozitivno. Uz taj se frazem veže i dodatni sem *prisjećanja*, jer put koji prolazi misao traje, a obično kada se sjetimo bude prekasno. Stoga je i značenje frazema „prekasno shvatiti“. Potvrda se bilježi samo u štokavskome i kajkavskome frazeološkome rječniku, gdje je značenje isto, a oblici su slični: FNIG (183): *došlo je komu iz guzice u glavu* i *došlo je komu do guzice* te FKPKG (93): *došlo je komu z guzice v glavu*. U FMG, HEFR i HNJFR nema potvrde za frazem.

Mozak je organ koji se veže uz pamet i razum te se u frazemu *doprlo je do mozga* smatra njihovim spremištem. On je i najviša točka u čovjekovu tijelu, jer se nalazi u glavi te put informacija do njega u nekim situacijama traje. Kada napokon informacija *dopre u mozak*, tada smo sve shvatili, iako je za to bilo potrebno više vremena, nego što se predviđa. Ni jedan frazeološki rječnik ne bilježi potvrde.

Magla predstavlja stanje u kojemu je vidljivost smanjena. No, kada ona nestane, pogled nam postaje čist, bistar, jasan. Frazem se odnosi na naglo shvaćanje stvari onakvima kakve one jesu. Možemo ga slikovito predočiti tako što zamislimo sliku čovjeka, koji je nakon nekoga vremena izišao iz magle i progledao te bez naprezanja vidio stvari kakvima kakve jesu. Frazem je zabilježen samo u njemačkome jeziku (603), ali s potpuno drugačijim oblikom: *es fällt ihm wie Schuppen von den Augen*. Hrvatski oblik glasi: *pada mu mrena s očiju*. U FNIG, FMG, FKPKG te HEFR nema potvrde za frazem.

Posljednji frazem opisuje osobu koja je do određenoga trenutka živjela u neznanju, ali nakon što joj je *puklo što pred očima*, iznenada shvatila kako stvari stoje. Frazem vežemo uz pozadinsku sliku u kojoj se čovjek nalazi u mraku te tek nakon što se upali svjetlo, njemu dolazi slika i stvarno stanje stvari. Svjetlo može biti metafora za riječ, osobu, situaciju, trenutak te sve ono što može pomoći čovjeku da shvati što. Potvrdu pronalazimo u FNIG (255) s istim značenjem te oblikom: *puklo je prid očima komu* te HNJFR (603): *die Augen gingen ihm auf* gdje hrvatski oblik glasi: *puklo je pred očima*. U FMG, FKPKG, HEFR nema potvrde za frazem.

5.1.9.2. Ne moći shvatiti

ne ide u glavu

I u ovome je frazemu glava shvaćena kao spremište razuma i inteligencije, no nekima spremnik ne funkcionira najbolje te im je onemogućeno shvaćanje i razumijevanje čega. Potvrdu ne pronalazimo samo u frazeološkome rječniku štokavskih ikavskih govora, dok u se u drugima bilježi potvrda s istim značenjem te drugačijim oblicima: FMG (44): *ne gre u glavu kemu ča*, FKPKG (86): *nejde (nemre dojtj) v glavu komu kaj*, HEFR (69): *you can't get your head around something; you*

can't get your mind around something; something is beyond your ken, gdje hrvatski oblik glasi: *ne ide ti u glavu što te* HNJFR (167): *das will mir nicht in den Kopf gehen*.

5.1.9.3. Misliti pod čijim utjecajem, nametanje mišljenja

nekome napunit glavu

isprat mozak kome čime

punit uši glupostima

vrgnit/ metitu labrte nekome nješta

utuvit u glavu

U prvome frazemu ovoga koncepta glava je opet shvaćena kao spremište čega. Kada *nekome punimo glavu*, tada mu namećemo svoje mišljenje, stavove, razmišljanje i ne dajemo mu prostora da stvori svoje vlastito. Zbog nemogućnosti razvijanja vlastitog mišljenja, frazem je negativno konotiran. Potvrdu pronalazimo u medulinskome i križevačkome govoru s istim značenjem te drugačijim oblicima: FMG (43): *napuniti/puniti kemu glavu te* FKPKG (87): *puniti glavu komu z čem*. U FNIG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

Sljedeći se frazem sastoji od glagola *inspirati*, koji ima značenje „čistiti“. Kada to znanje i radnju prenesemo na frazem *isprat mozak*, zaključujemo da je njegovo osnovno značenje „uvjeravati koga u naše ideje i naša razmišljanja“. Kada nekome „očistimo“ mozak od njegovih stavova, razmišljanja i slično, tada u njemu ima prostora za nametnuti naše i zaglupiti drugu osobu. Ni jedan drugi frazeološki rječnik nema potvrde za frazem.

Uši su organ kojim se sluša, kroz njih informacija dopire u mozak. Imenica *glupost* samo dočarava koliko je ono što nam tko govori besmisleno i nevažno te da su to samo sugovornikove fantazije. U FNIG (332) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te oblikom: *napunit uši komu*, kao i u FKPKG (198): *napuniti/puniti vuha komu te* HEFR (270) pronalazimo potvrdu za frazem s istim značenjem te oblicima: *give someone an earful; bend someone's car*. U FMG te HNJFR nema potvrde za frazem.

Frazemima *vrgnit u labrte nekome nješta te metit u labrte* izražava se nametanje vlastitih stavova i razmišljanja. Tim se činom drugome pripisuju naše riječi koje druga osoba nikada nije rekla. U FNIG, FMG, FKPKG, HEFR i HNJFR nema potvrde za frazeme.

Frazemom *utuvit u glavu komu što* opisuje se naporan trud kako bismo nekome usadili naše ideje. Značenje frazema glasi „nasilu nešto naučiti, zapamtiti“. Potvrdu bilježimo u dijalektnim frazeološkim rječnicima, dok strani nemaju potvrdu. U FNIG (176) pronalazimo potvrdu sa sličnim oblikom: *uvalit što komu u glavu* te s istim značenjem, zatim u FMG (44) s istim značenjem te oblikom: *vrći si u glavu* dok u FKPKG (88) pronalazimo potvrdu za frazem sa sličnim oblikom, ali ne i istim značenjem: *utuviti v glavu komu kaj* – „uvjeriti koga u što“. Frazem s istim značenjem „nasilu nešto naučiti, zapamtiti“ u tom je frazeološkom rječniku pod natuknicom *trubiti v glavu jeno te isto*.

5.1.9.4. Ne razmišljati

pustit mozak na pašu

Paša je drugi naziv za pašnjak, pasište ili ispašu, a asocira nas na prostor koji je odvojen od grada, žurbe i problema. U takav prostor, gdje obično stoka bezbrižno pase travu, smješten je čovjek oslobođen briga, opušten. Svakome kad-tad dođe trenutak kada pod pritiskom obveza i užurbanim načinom života pobjegne na neko mjesto da odmori tijelo i sabere misli. Frazem je zabilježen samo u FNIG (237) s istim značenjem te sličnim oblikom: *pustit mozak na pašu*.

5.1.9.5. Ne moći zaboraviti

izbit iz glave nekog

I u ovome je frazemu izraženo shvaćanje glave kao spremišta svih informacija. Međutim, kada nam je nešto važno ili privlači našu pažnju, iako to pokušavamo ignorirati i zaboraviti, ne uspijevamo pa se stoga koristi frazem *izbiti iz glave*. Obično se *izbija* ono što teško odlazi svojevrijedno ili s lakoćom. Potvrde nema samo u

engleskome jeziku, dok svi ostali frazeološki rječnici bilježe postojanje s istim značenjem, ali očekivano, u različitim oblicima: FNIG (174): *izbacit (izbit) iz glave koga što*, FMG (44): *zvaditi si iz glave kega/ča*, FKPKG (88): *zbiti si z glave (kaj)* te HNJFR (167): *sich et. aus dem Kopf schlagen*.

5.1.9.6. Misliti samostalno

razmišljat svojom glavom

Navedeni frazem upućuje na samostalnu, odgovornu osobu koja sama donosi svoje odluke i odgovara za njih. Frazem je potvrđen samo u engleskome rječniku (69) s istim značenjem i istim hrvatskim oblikom, dok engleski oblik glasi: *use your own head*. U FNIG, FMG, FKPKG te HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.9.7. Razmišljati, misliti

mućnit glavom

mota se po glave

razbijat si glavu

Još jedan koncept u kojemu se, kada je u pitanju razmišljanje, kao glavna i jedina sastavnica koristi glava. Svi se frazemi toga koncepta odnose na propitkivanje ispravnosti prošlih postupaka. Prvi od njih, *mućnit glavom*, nosi u pozadini sliku doslovnog *mućkanja glave* kako bi se ona razbistrila i došla k sebi. U FNIG, FMG te HNJFR nema potvrde za frazem, dok u FKPKG (85) pronalazimo potvrdu frazema sa sličnim značenjem i drugačijim oblikom: *dojti v glavu* te u HEFR (69) s istim značenjem i istim hrvatskim oblikom, dok engleski oblici glase: *put your thinking hat on; put your thinking cap on*.

Drugim se frazedom pokazuje da se komu što konstantno, bez prestanka vrti po glavi, odnosno da o čemu razmišljamo bez prestanka te da nas samo te misli okupiraju. Za njega potvrdu pronalazimo u FNIG (176) s istim značenjem, ali

različitim oblikom: *u glavi je komu samo ko/što* kao i u FMG (43) gdje frazem glasi: *gre svašta po glavu kemu*. U FKPKG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

Posljednji frazem toga koncepta izražava žal za čime pa mora toliko razmišljati da mu to postaje mučno. Glagol *razbijati* samo je zamjena za glagol *razmišljati*, kako bi se bolje opisala briga i kajanje zbog nečega što je završilo. Potvrda je zabilježena u svim frazeološkim rječnicima s istim značenjem te različitim oblicima: FNIG (175): *priko glave primetat što*, FMG (44): *razbijati si glavu*, FKPKG (87): *treći si glavu*, HEFR (70): *rack your brain(s)*, gdje hrvatski oblik glasi: *razbijati si glavu* te HNJFR (167): *sich den Kopf zerbre'chen über et*.

5.1.9.8. Opametiti koga, urazumiti koga

Pamet u glavu!

Frazem se uvijek upotrebljava u imperativnome obliku, a ima značenje „opameti se i budi oprezan kod donošenja nekih odluka!“. Potvrđen je u FNIG (260) s istim oblikom i značenjem te u FKPKG (142) s različitim oblikom: *pamet v glavu!* Drugi frazeološki rječnici nemaju potvrde za frazem.

5.1.9.9. Smijati se

kesit se od uva do uva

Dok se smijemo, obrazi nam se šire prema ušima, a kada se jako smijemo i uz to ispuštamo i glasne zvukove, tada imamo osjećaj da se smijemo, odnosno *kesimo od uha do uha*, koliko je i moguće. Možemo i zamisliti sliku čovjeka kojemu je što toliko smiješno da su mu se usne razvukle od jednoga uha do drugoga. U FNIG, FMG i HNJFR nema potvrde za frazem, dok u FKPKG (198) pronalazimo potvrdu s istim značenjem te oblikom: *smejati se od vuh do vuh*, kao i u HEFR (267) s istim značenjem te oblicima: *smile from ear to ear; grin from ear to ear*. Hrvatski oblik glasi: *smješkatiti se od uha do uha*.

5.1.9.10. Čuditi se, čuđenje

ge su mi bile oči?/ di su mi bile oči?

slip pored zdravi očiju

razjapljeni labrta

U prvome frazemu ovoga koncepta vrijedi već poznata metonimija „oči su za vid“, samo što prvim frazedom izražavamo žaljenje za čim što nismo vidjeli ili smo bili zaneseni čime pa nismo mogli donijeti ispravnu odluku. Ni jedan konzultirani frazeološki rječnik nema potvrde za frazem.

Drugim se frazedom također opisuje žaljenje za nečim što smo mogli vidjeti ili predvidjeti, a nismo te se pitamo kako smo mogli biti slijepi, odnosno ne vidjeti ništa, a imamo zdrave oči. Ni za taj frazem ne pronalazimo potvrde ni u jednome drugome frazeološkome rječniku.

Već smo spomenuli da izgled lica može mnogo govoriti o raspoloženju. U slučaju frazema razjapljeni labrta to je više nego očito jer su nam usta, odnosno labrte širom otvorene i čudimo se čemu. Čuđenje može biti pozitivno ili negativno izazvano, što također možemo iščitati s lica, ovisno o situaciji. Ni za taj frazem nigdje nije zabilježena potvrda.

5.1.9.11. Gubitak samokontrole

udarila je krv u glavu kome

pao je mrak na oči kome

zacrnilo se pred očima

Prvim frazem možemo slikovito predočiti: čovjek se zbog uzbuđenja ili uzrujanosti toliko zacrvenio da izgleda kao da mu je sva krv iz tijela prešla u glavu, stoga je značenje frazema kratko i jasno: „pocrvenjeti“. Potvrde za frazem bilježimo s istim značenjem, te istim, sličnim i različitim oblicima i to u: FNIG (177): *zacurit glavu*; (210): *udarila je krv u glavu komu*, zatim FKPKG (117): *krv je vudrila v glavu komu* te

u HNJFR (167): *das Bult steigt ihm zu Kopf*. U čakavskome narječju i engleskome jeziku nema potvrde.

Drugi frazem pokazuje situaciju u kojoj se nalazi čovjek koji je ostao bez kontrole, a kada gubi kontrolu, prvo mu se sklapaju oči, odnosno sve oko njega postaje mračno i pada. Frazem na isti način možemo i slikovito predočiti. Frazem je zabilježen samo u engleskome frazeolškome rječniku (141) s istim značenjem te oblikom: *you see red*. Hrvatski oblik glasi: *padne ti mrak na oči*. Ostali frazeološki rječnici nemaju potvrde.

Frazem *zacrnilo se pred očima komu* ima slično značenje kao i prethodni, samo što u ovome frazemu dobivamo dojam da taj mrak pred očima traje kraće, odnosno da se samo u jednome trenutku osjetila nelagoda od uzbuđenja te dolazi do *crnjenja pred očima*, ali da kada to prođe nakon kratkoga vremena, osoba se osjeća ponovno dobro. Potvrda je zabilježena u štokavskome narječju i njemačkome jeziku s istim značenjem te drugačijim oblicima: FNIG (255): *smrkne se prid očima komu*. te HNJFR (603): *es wurde mir schwarz vor den Augen*. U FMG, FKPKG, HEFR nema potvrde za frazem.

5.1.9.12. Razotkriti se, razotkriti koga

pokazat svoje pravo lice

skinit masku s lica

Somatem lice, uz to što je odmah prvo što vidimo kada upoznajemo drugu osobu, predstavlja i tajnu. U ovome je konceptu izražena osobina čovjeka koji se predstavlja za nekoga koji nije pa u nekoj iznenadnoj situaciji svojom neočekivanom reakcijom pokaže tko je zapravo. Prvi je frazem negativno konotiran jer se obično razočaramo u osobu koja je na kraju pokazala svoje pravo lice i time se razotkrila. Frazem je potvrđen samo u engleskome jeziku (123) s istim značenjem te oblikom: *show your true colours (colors)*. U FNIG, FMG, FKPKG te HNJFR nema potvrde za frazem.

Drugi frazem *skinit masku s lica*, ima isto značenje kao i prethodni, samo se s imenicom maska želi dočarati prevara. Naše pravo lice u frazemu predstavlja pravu

istinu, a maska predstavlja laž. Na kraju, čovjek ima masku na licu, odnosno tajnu, uvijek na kraju biva otkriven. Također, u strizivojnskome govoru postoji i jedna izreka koja se koristi kada se želi reći isto što i gore navedenim frazemom: *otkrij ludo svoje čudo*. Ni jedan frazeološki rječnik nema potvrde za frazem.

5.1.9.13. Hvaliti koga

faljit na sva usta

puna usta fale

Ne čudi što su svi frazemi ovoga koncepta povezani s ustima, jer su ona jedan od glavnih pomagača govora. Kada koga volimo ili nam je drag tko, tada možda i nesvjesno često spominjemo tu osobu pa onda drugi, koji slušaju naše priče o toj osobi, govore da ju hvalimo na sva usta. Značenje frazema jest: „svima jako hvaliti koga“. Da imamo mogućnost postojanja još kojih usta, sigurno bismo tu osobu hvalili i na njih, stoga otuda proizlazi oblik frazema. Uz taj frazem, obavjesnici su nam ponudili još jedan, koji u sebi nema somatsku sastavnicu: *ge čuo ge ne čuo*.¹⁸ Potvrdu za frazem bilježimo u: FNIG (330): *falit na sva usta koga*, FMG (145): *faliti na sva usta kega* te HEFR (270): *something is on everybody's lips*. U FKPKG te HNJFR nema potvrde za frazem.

Kao i prethodni i *puna usta fale*, ima isto značenje: „hvaliti koga bez prestanka“. U pozadinskoj slici su *puna usta* koja označavaju veliku količinu riječi hvale o nekoj osobi. Iako je pohvala pozitivno konotirana, pretjerano hvaljenje koga drugima može biti naporno, a i netočno, stoga lako može dobiti negativnu konotaciju. Frazem *ne silazi s usana* ima isto značenje. Potvrde za zadnja dva frazema nema ni u jednome frazeološkome rječniku.

¹⁸ Ta se izreka koristi kada se nekoga hvali u svakoj situaciji, neovisno ima li razloga za hvaljenje ili ne.

5.1.9.14. Pojaviti se

promolit nos <ko miš iz mekinja>

izać na oči kome

Prvi frazem možemo slikovito opisati – možemo zamisliti sliku miša koji izlazi iz mekinja¹⁹ kada svi spavaju, a preko dana se skrivao u njemu kako bi ostao živ. Potvrda je zabilježena samo u engleskome jeziku (155) s istim značenjem te oblikom: *show your face somewhere*. Hrvatski oblik glasi: *pomoliti nos gdje*. Ostali frazeološki rječnici nemaju potvrde.

Drugi se frazem javlja u istome značenju kao i prethodni „jedva se pojaviti pred kim“, samo što u pozadinskome talogu nosi sliku uplašena čovjeka, koji se iz nekoga razloga, opravdanoga ili neopravdanoga, boji izići pred koga. Potvrda za frazem nigdje drugdje nije pronađena.

5.1.9.15. Prihvaćanje istine

viđat istini lice

Glagol *viđati* zamjena je za glagol *gledati* te se češće upotrebljava u strizivojnskome govoru od standardnoga oblika. Frazem se temelji na metafori da *vidjeti* znači *razumjeti, shvatiti*. Frazem stoga ima značenje „prihvatiti istinu onakva kakva je“. Frazem je potvrđen samo u štokavskim ikavskim govorima (186): s istim značenjem te oblikom: *gledat istini (istinu) u oči*. U FMG, FKPKG, HEFR te HNJR nema potvrde za frazem.

¹⁹ Mekinje hrana za stoku koja se pravi od samljevenog žita, koje se sijanjem odvaja od brašna.

5.1.9.16. Jamčiti

dat glavu za koga

metit glavu na panj zbog koga

Glava u frazemu prestavlja metaforu za ruku, jer obično ruku pružamo nekome da s njime sklopimo dogovor. Usto, glava je poznata kao naš najdragocjeniji somatem, stoga ako kome *dajemo glavu*, znači da mu potpuno vjerujemo, da smo sigurni u koga i da smo spremni sve učiniti za koga. Potvrdu pronalazimo u štokavskome i kajkavskome narječju s istim značenjem te u jednome istim, a u drugome različitim oblicima: FNIG (173): *dat glavu, dat glavu za koga* te FKPKG (85): *evo glava, ako neje tak te dati (deti) glavu na trček za kaj*. U FMG, HEFR i HNJFR nema potvrde za frazem.

Već smo prije u radu obradili pojam žrtvovanja *glave na panju*, samo što je u ovome konceptu glava na panju zbog koga drugoga. Tim činom dajemo do znanja komu da mu vjerujemo toliko da bismo žrtvovali svoj život za njega. Potvrdu za frazem ne pronalazimo u drugim frazeološkim rječnicima.

5.1.9.17. Ignoriranje istine, ignoriranje stvarnosti

turit glavu u pisak

Guranjem glave u pijesak, odnosno svakom radnjom u kojoj se poginje glava, pokazujemo kome da nas je strah ili da se ne želimo suočiti s čim. Frazem je utemeljen na vjerovanju da nojevi pred opasnošću skrivaju glavu u pijesak, iako u prirodi to ponašanje nije poznato. (HFOGDP, 249) Značenje frazema stoga glasi: „namjerno ignorirati stvarnost“. Frazem je potvrđen u stranim jezicima: HEFR (69) donosi potvrdu s istim značenjem te oblikom: *bury sout hea din the sand*, dok hrvatski oblik glasi: *gurnuti glavu u pijesak*, a HNJFR (167) bilježi potvrdu s istim značenjem te oblikom: *den Kopf in den Sand stecken*. Naši dijalektni frazeološki rječnici ne bilježe postojanje frazema.

5.1.9.18. Omalovažavanje

pljunit u facu

Frazemom *pljunit u facu*, *facu* (lice) je sinegdoha za cijelo čovjekovo tijelo. Frazem je negativno konotiran jer ružnim činom pljuvanja koga ne govorimo ništa drugo nego da smo koga uvrijedili i osramotili. U strizivojnskome govoru upotrijebljena je inačica *facu* koja inače pripada razgovornome stilu. Uz taj frazem, obavjesnici su ponudili još jedan: *pišat u opance*²⁰, koji nema somatsku sastavnicu, ali su i u njemu opanci također sinegdoha za cijelo tijelo. Mokra obuća onemogućava kretanje pa je osoba ograničena u obavljanju svojih poslova i druženju s drugim ljudima. Frazem pronalazimo u dvama frazeološkim rječnicima: FNIG (217) *pljunit/pljuvat u lice komu* te FMG (69): *moreš mi pljuknuti u lice*. U FKPKG, HEFR te HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.9.19. Poruga, ruganje

sprdat se u facu

pokazat nos kome

moć jest s glave kome

Prvi je frazem utemeljen na slici nasmijanoga čovjeka koji se ruga drugome čovjeku, unoseći mu se u lice, odnosno *facu*. Tim mu činom pokazuje se čija sreća, ali i prkos, dok sugovorniku u tome trenutku vjerojatno nije do zezancije. Potvrda je zabilježena u stranim rječnicima: HEFR (124) s istim značenjem te oblikom: *laugh in someone's face* te HNJFR (420) s istim značenjem te oblikom: *jedem ins Gesicht lachen*. U FNIG, FMG, FKPKG nema potvrde za frazem.

Drugi se frazem također temelji na slici ruganja komu, a zamišljamo ga tako što na svoj nos dodatno stavljamo palac na nos, a ostalim prstima mašemo te na taj način prkosimo sugovorniku. Uz pokrete prstima, ruganje je popraćeno glasnim smijehom i neartikuliranim glasovima. Frazem se potvrđuje samo u engleskome

²⁰ Opanci su drugi naziv za jednu vrstu obuće.

jeziku (155): *thumb your nose at someone; cock a snook at someone*. U FNIG, FMG, FKPKG te HNJFR nema potvrde za frazem.

Posljednji frazem ovoga koncepta dodali su obavjesnici jer se nije nalazio u *Upitniku*. *Moć jest nekom s glave* frazem simbolično opisuje osobu koja je puno viša od druge osobe te nosi i slično značenje „biti viši od koga“. Međutim, postoji i drugo značenje, jer je frazem poliseman. U drugome značenju tim se frazemom pokazuje drugoj osobi da smo bolji od te osobe zbog toga što smo viši pa joj se rugamo na račun visine. Obično to pogađa drugu osobu, jer nije zadovoljna svojom visinom, a druga osoba to iskorištava na ružan način. Potvrdu za frazem ne pronalazimo ni u jednome frazeološkome rječniku.

5.1.9.20. Istući koga

dat po glavi kome

dat preko nosa kome

Frazemi ovoga koncepta znače „istući koga“. Oba frazema opisuju isto samo što je u prvome, kao predmet koji se tuče upotrebljena glava, a u drugome nos, dakle udarci su ograničeni na lice, odnosno glavu. Postoji još primjera u kojima udarci mogu biti upućeni na usta, odnosno labrte. Obavjesnici daju još jedan primjer u kojemu se nalazi somatska sastavnica bubreg, a oblik glasi: *izbubrežit nekoga*, što znači istući koga, ali po bubrezima. Samo FKPKG (85) bilježi potvrdu u istome obliku i s istim značenjem, dok FNIG, FMG, HEFR te HNJFR nemaju potvrde za frazem. Za frazem *dat preko nosa* nema potvrde u drugim frazeološkim rječnicima.

5.1.9.21. Biti ubijen, ubiti koga

prosvirat glavu kome

radit o glavi kome

skratit za glavu koga

doć glave koga

prosvirat mozak

Ovaj je koncept jedan od plodnijih, a u svakome frazemu značenje glasi: „ubiti koga“. Prvi frazem upućuje na to da je čovjek ubijen okrutno – pucnjem u glavu. Glagolom se prikazuje na koji način se ubojstvo dogodilo: metak je proletio kroz glavu uz popratne zvukove. Potvrda se bilježi samo u FNIG (175) s istim značenjem, ali drugačijim oblikom: *skratit za glavu koga*, dok u FMG, FKPKG, HEFR i HNJFR nema potvrde za frazem. Sve zapisano vrijedi i za frazem *prosvirat mozak*, jer se mozak nalazi u glavi te ako je mozak raspršen, jasno je da je i glava. Potvrda za taj frazem ne postoji ni u jednome frazeološkome rječniku.

Drugi je frazem toga koncepta poliseman. Prvo značenje odnosi se na planiranje čije smrti, a drugo se odnosi na čije postojanje i u ugled, koji se želi uništiti. To se uglavnom veže uz čiju karijeru, položaj i slično. Frazem s istim značenjem i oblikom pronalazimo u engleskome jeziku (70): *be out to get someone*. U FNIG, FMG, KPKG te HNJFR nema potvrde za frazem.

Ako tko koga *skratit za glavu*, a znamo da je glava čovjekov najdragocjeniji organ, jasno je da je ta osoba nakon toga čina mrtva. Stoga i taj frazem ima isto značenje kao i prethodni: „ubiti koga“. Frazem bilježimo u novoštokavskome ikavskome govoru (175) s istim značenjem i istim oblikom: *skratit za glavu koga*. Drugi frazeološki rječnici ne bilježe postojanje frazema.

U ovome frazemu još nije stupila smrt, ali bi se mogla dogoditi uskoro jer je glavno značenje frazema „prouzročiti čiju smrt“. Budući da je frazem poliseman, ima i drugo značenje koje se odnosi na izazivanje tuđe propasti ili uništenja koje ne mora nužno završiti smrću, već samo kojim ružnim, zlobnim činom. Ostali frazeološki rječnici ne bilježe frazem.

5.1.9.22. Kazniti koga, biti kažnjen

natrljat nos

dat po nosu

dobit po nosu

U ovome konceptu pojavljuju se frazemi sa somatskom sastavnicom nos. Svi nose značenje da je netko ukoren, kažnjen. U prvome frazenu osoba biva kažnjena tako što ju se ukori, a ne doslovno da joj se natrlja nos. Potvrdu pronalazimo samo u engleskome jeziku (70) s istim značenjem i istim hrvatskim oblikom, a engleski glasi: *give someone a good dressing-down*. Ostali rječnici ne bilježe potvrde.

Dat po nosu komu ima značenje „ukoriti koga“, a temelji se na konvencionalnome znanju i iskustvu, koje govori da udaranjem po nosu čovjek dobiva zasluženu kaznu jer je učinio nešto loše. (HFOGDP, 260) Potvrdu bilježimo u FKPKG (138) s istim značenjem te istim oblikom: *dati po nosu* te u HEFR (154) s istim značenjem te oblikom: *give someone a bloody nose*. U FNIG, FMG te HNJFR nema potvrde za frazem.

Frazem *dobit po nosu* ima istu podlogu nastajanja kao i prethodni, samo što ovaj frazem ima značenje „biti oštro ukoren“. Potvrda izostaje samo u njemačkome jeziku, dok drugi bilježe potvrdu s istim značenjem te sljedećim oblicima: FNIG (248): *dobit po nosu*, FMG (86): *dobiti/dobivati po nosu*, FKPKG (138): *dobiti po nosu* te HEFR (154): *get bloody nose*.

5.1.9.23. Predbaciti komu što

nabijat na nos

Jedini frazem ovoga koncepta odnosi se na prigovaranje komu zbog čega, a povezuje se s nosom jer je on najistaknutiji na čovjekovu licu te se stvara dojam da se na njega može što „zakačiti“. Potvrda izostaje u medulinskome govoru, dok ostali bilježe potvrdu s istim značenjem te istim ili sličnim oblicima: FNIG (248): *nabijat na nos komu*, FKPKG (138): *gurati (nametati) pod nos komu kaj*, HEFR (154, 155): *rub someone's nose in it; rub someone's nose in the dirt; give someone a good dressing-*

down, gdje hrvatski oblici glase: *nabijati komu što na nos* te *natrljati nos komu* te HNJFR (583): *jedem et auf die Nase binden*.

5.1.9.24. Obmanjivati koga, prevariti koga

vuć za nos koga

bacit pisak nekom u oči

mazat oči kome

I prvi je frazem ovoga koncepta nastao na osnovi izgleda nosa koji je najistaknutiji na licu te se pomoću njega druge može najbolje zavarati. Taj je frazem motiviran konvencionalnim znanjem o tome da su ljudi prije velikim životinjama namještali kroz nosnice obroč na koji je bilo privezano uže i tako su lakše upravljali životinjom. Značenje frazema glasi „prevariti koga, obmanuti koga“. (HFOGDP, 264) Potvrda frazema bilježi se u svim frazeološkim rječnicima: u FNIG (249) s istim značenjem te oblikom: *vuć za nos koga*, u FMG (87) s istim značenjem te oblikom: *potezati za nos kega*, u FKPKG (139) s istim značenjem te oblikom: *vleči za nos koga*, u HEFR (155) s istim značenjem te oblicima: *lead someone by the nose; lead someone a merry dance*. Hrvatski oblik glasi: *vući koga za nos* te u HNJFR (583) s istim značenjem te oblikom: *jeden an der Nase heru'mführen*.

Činom *bacanja pijeska kome u oči* dajemo do znanja osobi da je želimo obmaniti kako ne bi dobro vidjela pravu istinu. Kada nam je što u očima, u ovome slučaju pijesak, ne možemo bistro vidjeti te je uništena funkcija vida. Frazem se temelji se na motivima iz antičkoga svijeta i poznatome triku pri mačevanju: dok su se borili, borci su jedan drugome bacali pijesak ili prašinu u oči. (HFOGDP, 264) Potvrdu pronalazimo u FNIG (277) s istim značenjem te oblikom: *bacat (sipat) prašinu u oči komu*, zatim u HEFR (191) s istim značenjem te oblicima: *pull the wool over someone's eyes; blow smoke in someone's eyes* te u HNJFR (603) s istim značenjem te oblikom: *jedem Sand in die Augen streuen*. U FMG, FKPKG nema potvrde za frazem.

Sve što je gore navedeno u objašnjenju prethodnoga frazema vrijedi i u sljedećemu. *Mazat oči kome* možemo s bilo kakvim preparatima, ali cilj je isti:

obmanuti, prevariti koga. Potvrdu bilježimo u FNIG (253) s istim značenjem te oblikom: *mazat oči komu*, zatim u FKPKG (100) s istim značenjem te oblikom: *zamazati/mazati (zamazivati) joči komu te u* HEFR (160) s istim značenjem te oblicima: *feed someone a line; blow smoke into someone's eyes*. U FMG i HNJFR nema potvrde za frazem.

5.1.9.25. Osvetiti se, osveta

oko za oko, zub za zub

Frazem je svima poznat i često se koristi te je biblijskoga podrijetla. Vjeruje se da je uzvratna kazna onoga koji je pretrpio štetu opravdana. Nosi značenje „osvetiti se“. (HFOGDP, 265) Potvrdu za frazem bilježimo u trima frazeološkim rječnicima s istim značenjem te sličnim oblicima: FNIG (255) *oko za oko*, HEFR (163): *an eye for an eye, and a tooth for a tooth* te HNJFR (623): *Auge um Auge, Zahn um Zahn*. U FMG, FKPKG nema potvrde za frazem.

Frazem *obit će ti se o glavu* koristi se kada se nekoga upozorava da ne čini što jer to obično nije u skladu s nekim pravilima i slično te da će se isto toj osobi osvetiti. Značenje frazema glasi „osvetit će se što, vratit će se što“. Potvrdu za frazem pronalazimo u HEFR (70) s istim hrvatskim oblikom, a engleski glasi: *it will blow up in your face*. Frazem nije na popisu u *Upitniku* te su ga zabilježili obavjesnici.

5.1.9.26. Smetati komu

bode oči

šaka u oko

trn u oku

para uši

Svi frazemi ovoga koncepta ukazuju na isto: smeta komu što, ne uklapa se što. Prvi frazem odnosi se na oči kojima nešto strašno smeta da je neizdrživo gledati pa se uspoređuje s ubodom, koji je nelagodan i bolan. Oko je osjetljiv organ, koji se

lako nadraži, a pogotovo kada je riječ o jakim podražajima kao što je ubod. Uz ubod, tu je i udarac *šake u oko*, koji je također bolan, a nakon njega na oku ostaju i negativne posljedice. Potvrdu za prvi frazem pronalazimo u: FNIG (252) s istim značenjem te istim oblikom: *bode oči koga što*, zatim u FMG (91) s istim značenjem te oblikom: *bode oči (kemu) ča*, kao i u FKPKG (98): *bode v joči koga kaj; biti v joku*. Frazem je potvrđen u engleskome frazeološkome rječniku (159) s istim značenjem te oblikom: *something is an eyestore*. Jedino njemački frazeološki rječnik ne bilježi postojanje frazema.

Još jedan strašan podražaj oku u prensenome značenju može biti trn. I frazem *bit trn u oku* ima značenje „smetati komu“ i temelji se, kao i prethodni, na slici oka kao osjetljivoga organa kojega je lako nadražiti, posebice trn koji je oštar i opasan. Uz taj frazem obavjesnici bilježe još jedan: *ko kamenčić u cipeli*. Sigurno svi znaju koliko je nelagodan osjećaj *kamenčića u cipeli*, koji neće prestati sve dok ne izujemo cipelu i ne izbacimo kamenčić – u slučaju frazema, dok se nekoga ne riješimo neće nas prestati ometati. Medulinski i engleski frazeološki rječnik potvrđuju frazem s istim značenjem te različitim oblicima: FMG (141): *biti trnj u oku kemu*, HEFR (264): *be a thorn in someone's side*. U FNIG, FKPKG i HNJFR nema potvrde za frazem.

Jedini frazem ovoga koncepta koji se ne odnosi na oko jest frazem: *para uši*. Tim se frazecom pokazuje da je komu što neugodno i nelagodno slušati. Obično se upotrebljava kada netko nema sluha, a pjeva ili se što odvija preglasno pa nakon nekoga vremena postaje netrpeljivo. Nijedan frazeološki rječnik ne bilježi postojanje frazema.

5.1.9.27. Svađa, zavada

ne moć vidat nekog očima

Frazem ovoga koncepta izražava ljutnju prema komu, odnosno razvijanje mržnje prema komu zbog nesviđanja, neslaganja i sličnih razloga. Kada nešto ne možemo *ni vidjeti* to onda znači da nam je toliko strano, daleko i nepoželjno da ćemo radije žmiriti nego gledati u koga. Potvrdu za frazem pronašli smo u FNIG (254) s istim značenjem, ali drugačijim oblikom: *ne marit vidit s okon koga te* u HEFR (160) s

istim značenjem te oblikom: *there's no love lost between them*. Hrvatski oblik glasi: *ne mogu se vidjeti očima*. U FMG, FKPKG te HNJFR nema potvrde za frazem.

5.2. FRAZEMI KOJIMA SE OPISUJE KOLIČINA

5.2.1. Veća količina, mnogo

uvr glave

Frazemom *uvr glave* ukazuje na to da je čega dovoljno, odnosno više od onoga što treba. Sve što bi bilo više od toga bilo bi previše i ne bi se uklopilo u što. Frazem bilježimo u FNIG (176) s istim značenjem i istim oblikom te u HEFR (71) s istim značenjem te oblikom: *at the outside*. U FMG, FKPKG te HNJFR nema potvrde za frazem.

5.3. FRAZEMI KOJIMA SE OPISUJU VREMENSKI I PROSTORNI ODNOSI

5.3.1. Brzo, na brzinu

dok trepneš okom

Svi znamo koliko *treptaj okom* traje kratko te se tim frazemom opisuje upravo velika brzina kojom se što dogodilo, stoga je lijepo iskorištena usporedba brze radnje i treptaja oka. Obavjesnici su spomenuli i jednu izreku koja glasi: *dok ja okom ti skokom*, koja znači da od druge osobe tražimo da učini što čim ju pogledamo, bez razmišljanja. Potvrdu za frazem bilježimo u: FNIG (253) s istim značenjem te oblikom: *dok trepneš okom* te u HEFR (162) s istim značenjem te oblikom: *in the blink of an eye*. U FMG, FKPKG te HNJFR nema potvrde za frazem.

5.3.2. Blizu

pod nosom

Ovim se frazemom najbolje opisuje blizina čega. Nositelj je frazema najizraženiji dio lica, nos. Čovjek često nije svjestan onoga što se nalazi u njegovoj blizini, bilo stvar ili rješenje nekog problema. Potvrdu za frazem ne pronalazimo samo u njemačkome jeziku, dok ostali frazeološki rječnici daju potvrdu s istim značenjem te sličnim oblicima: FNIG (249): *pod noson je (stoji) što*, FMG (86): *osprid nosa/prid noson*, FKPKG (139): *pod nosom je komu kaj* te HEFR (155): *(right) under someone's nose*. Hrvatski oblici glase: *pod nosom komu* te *ravno pred čijim nosom*.

6. ZAKLJUČAK

U ovome su radu analizirani somatski frazemi prikupljeni u Strizivojnoj *Upitnikom za terenska istraživanja*, koji je bio inspiriran frazeološkim rječnikom pridodanim knjizi *Hrvatski frazemi od glave do pete* autorice Barbare Kovačević. U istraživanju su sudjelovala tri obavjesnika koji su potvrdili ili nisu potvrdili određene frazeme. U istraživanju su nam dodali još nekoliko njih koji se često koriste u Strizivojnoj. Za svaki smo frazem potražili potvrde u frazeološkim dijalektološkim rječnicima te stranim frazeološkim rječnicima – engleskome i njemačkome, kako bismo odredili regionalizme, lokalizme i internacionalizme.

Frazeologija je jedna od najzanimljivijih lingvističkih disciplina i može joj se pristupiti s različitih strana. Bavljenje frazeologijom ne uključuje samo bavljenje jezikom, već i kulturom, poviješću te običajima, što je i čini zanimljivom i privlačnom. Struktura frazema vrlo je čvrsta te ih treba razlikovati od slobodnih sveza riječi. Frazemi se reproduciraju u već gotovome obliku, stoga se većina frazema doživljava kao posebna jedinica.

Prikupljene frazeme smo konceptualno analizirali. Prema konceptima smo ih podijelili u tri glavne skupine: *frazemi koji se odnose na čovjeka*, *frazemi kojima se opisuje količina* te *frazemi kojima se opisuju vremenski i prostorni odnosi*. Unutar glavnih skupina frazeme smo podijelili na manje skupine, od kojih su najzastupljenije bile one u kojima se opisuju: *frazemi kojima se opisuju čovjekove osobine*, *čovjekova stanja i rezultati vlastitoga ili tuđega djelovanja*. Od koncepata koji opisuju čovjekove osobine najzastupljeniji su: *tvrdoglavost*, *umna ograničenost*, *zaljubljenost*, *luckasto ponašanje*, *smrt*, *zbunjenost* i *kajanje*. Najplodnija somatska sastavnica jest glava s ukupno 96 analiziranih frazema, što čini 36,1 % ukupnoga broja. Zatim slijedi oko s 22 %, jezik s 9,3 %, uho s 8,6 %, nos s 8,2 %, usta sa 7,8 %, lice s 4,5 % zastupljenosti te se na samome kraju nalazi mozak sa samo 3 % zastupljenosti.

Uspoređujući s drugim idiomima, potvrđena je uporaba većine frazema u mjesnome govoru Strizivojne s istim značenjem, ali drugačijim oblikom. Samo se nekoliko frazema ne koristi u mjesnome govoru, a to su: *<ne> boli glava koga za što*, *posut glavu pepelom*, *pretvorit se sav u oko*, *jak na jeziku*, *natovariti si na glavu što te*

imati potumplane uši. Dakle, svi su ostali frazemi potvrđeni. Drugačija je situacija s dijalektnim i stranim frazeološkim rječnicima. Ovisno o rječniku, negdje je pojedina somatska sastavnica bila više zastupljena, a negdje nije. Tako na primjer u *Hrvatsko-njemačkome frazeološkome rječniku* te *Frazeološkome rječniku medulinskoga govora* uopće ne postoje frazemi sa somatskom sastavnicom *mozak*. U svim je rječnicima bila najzastupljenija somatska sastavnica *glava*, a nakon nje *oko*, odnosno *oči*. Čak 30 frazema nije potvrđeno ni u jednome frazeološkome rječniku osim polazišnoga (HFOGDP). Neki od tih frazema su: *pognuti glavu, jedva prevaliti preko usta što, ne boli glava koga za što, puhnuo je u glavu komu što, topi se u ustima, čitati s lica, pojela maca jezik komu, stavljati komu u usta što, imati potumplane uši...* Međutim, 33 su se frazema potvrdila kao internacionalizmi, a neki od njih su: *utuviti si u glavu što, imati tvrdu glavu, držati na oku koga što, ne skidati s očiju, pratiti budnim oko, načuliti uši, pregristi jezik, biti oštra jezika, plete se jezik komu, gurnuti glavu u pijesak, oko za oko, zub za zub...* Potvrđen je velik broj regionalizama, njih čak 41. Neki od njih su: *htjeti ići glavom kroz zid, imati jezik kao krava rep, golim okom, izgubiti glavu za kim, udarati glavom o zid, od oka, bez dlake na jeziku, na vrhu jezika je komu što, pregristi jezik, biti oštra jezika, načuliti uši, čuti na svoje uši, dobiti po nosu, bode oči, uvrh glave, ispred nosa...*

U dijelu konceptualne analize gdje su obavjesnici dali svoje frazeme koji nisu bili ponuđeni u upitniku, primjećujemo da većinu frazema ne pronalazimo u gotovo nijednome frazeološkome rječniku. Gdjejoji smo primjer pronašli u HEFR-u, FKPG-u te FNIG-u.

Tijekom istraživanja pokazalo se da je *Upitnik za terenska istraživanja* bio dobro polazište za istraživanje, ali da se u razgovoru s obavjesnicima došlo do još niza saznanja, objašnjenja i frazema koji u njemu nisu bili ponuđeni. Te smo frazeme također zapisali i grupirali ovisno o konceptu kojemu pripadaju. Zaključujemo da su u govoru Strizivojne odlično sačuvani frazemi sa somatskom sastavnicom te da su u živoj uporabi.

Nameće se potreba da se zabilježe i drugi frazemi kojima obiluje ovaj govor i na taj način sačuvaju za mlađe naraštaje.

7. LITERATURA

Andrić, Stanko. 1998. *Strizivojna – Zbornik radova o 300. obljetnici prvog poznatog zapisa imena*. Targa Zagreb. Đakovo – Strizivojna.

Barić, Eugenija, Lončarić, Mijo i drugi. 2005. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.

Bendow, Ivana. 2009. *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik*. Školska knjiga. Zagreb.

Fink-Arsovski, Željka. 2002. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Filozofski fakultet u Zagrebu. Zagreb.

Hrnjak, Anita. 2017. *Frazeologija u rodnome okviru*. Knjigara. Zagreb.

Jakić, Blanka i Hurm, Antun. 2004. *Hrvatsko-njemački rječnik s gramatičkim podacima i frazeologijom*. Školska knjiga. Zagreb.

Jakšić, Martin. 2016. *Slavonice – dijalektološke i frazeološke*. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb.

Jakšić, Martin. 2010. *Šalko*. Ekološki glasnik d.o.o. Zagreb.

Kovačević, Barbara. 2012. *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. – Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

Maresić, Jela i Menac-Mihalić, Mira. 2008. *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Matešić, Josip. 1995. *Frazeologija i dijalektologija*. Hrvatski dijalektološki zbornik, god. 9, HAZU. Zagreb.

Matijaš, Marijeta. 2017. *Mali jezični savjetnik za bolju poslovnu komunikaciju*. Kreacija. Banjole.

Menac, Antica. 2007. *Hrvatska frazeologija*. Knjigra. Zagreb.

Menac, Antica. 1978. *Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije*. *Filologija* 8. 219–226.

Menac, Antica; Fink-Arsovski, Željka; Venturin, Radomir. 2014. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Naklada Ljevak. Zagreb.

Menac-Mihalić, Mira; Menac, Antica. 2005. *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga. Zagreb.

Menac-Mihalić, Mira; Menac, Antica. 2011. *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Percan, Romana. 2017. *Frazeološki rječnik Raklja*. Diplomski rad. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Pula.

Peruško, Marija. 2019. *Frazeološki rječnik medulinskoga govora*. Općina Medulin. Medulin.

Pliško, Lina; Mandić, David. 2011. *Govori općine Ližnjan*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Pula.

Turk, Marija. 1994. *Naznake o podrijetlu frazema*. *Fluminensia* 1/2. 37–47

Turk, Marija. 1998. *Frazeologija krčkih govora*. Govori otoka Krka. Crikvenica.

Zoričić, Dunja. 2015. *Kontrastivna analiza hrvatskih i engleskih frazema s onimskom sastavnicom*. Diplomski rad. Sveučilište u Rijeci. Rijeka.

Internetski izvori:

Hrvatski jezični portal. [Dostupno na: <http://hjp.znanje.hr/>, datum pristupa: 11. 8. 2020.]

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. *Baza frazema hrvatskoga jezika*. [Dostupno na: <http://frazemi.ihjj.hr/>, datum pristupa: 11. 7.2020.]

Krstarica. [Dostupno na: <https://www.krstarica.com/zabava/zanimljivosti/znete-li-zasto-se-kaze-da-je-maca-pojela-jezik/>, datum pristupa: 25. 8. 2020.]

8. SUMMARY

In every language we come across related words whose meaning is not the sum of the meanings of the components, that is, whose meaning is not equal to their literal translation. Such connections are called *idioms*. The subject of research in this paper are idioms that have a name for a part of the body – *somatic idioms*, which make up one of the more numerous groups of idioms. We analyzed the phrases that have the somatic component: *head, tongue, face, brain, nose, eye, ear* and *mouth*. After the questionnaire for phraseological research was compiled, we conducted a research in the local dialect of Strizivojna and asked for confirmations from three informants for phrases compiled in *the Questionnaire*. For the same phrases, we sought confirmation in three phraseological dialectological dictionaries and foreign dictionaries – English and German, in order to obtain confirmation whether these phrases are regionalisms, localisms or internationalisms. Some phrases are confirmed as internationalisms, some as regionalisms and some only as localisms.

Key words: phraseology, somatic idioms, local speech, Strizivojna, internationalisms, dialectology, conceptual analysis.

9. PRILOZI

UPITNIK FRAZEMA SASTAVLJENIH IZ HRVATSKIH FRAZEMA OD GLAVE DO PETE

SOMATSKI FRAZEMI – GLAVA, JEZIK, LICE, MOZAK, NOS, OKO, UHO I USTA

MOZAK

1. doprlo je do mozga - _____
2. imati mozga u glavi - _____
3. isprati/ispirati mozak *komu* - _____
4. prosvirati (prosuti) mozak *komu* - _____
5. ptičji (kokošji, pileći) mozak - _____
6. pustiti/puštati mozak na pašu - _____
7. <to je> da ti mozak stane - _____
8. zezati (ključati) koga u zdrav mozak - _____

LICE

1. baciti/bacati rukavicu <u lice> *komu* - _____
2. čitati s lica - _____
3. licem u lice - _____
4. napraviti/praviti slatko lice - _____
5. piše na licu - _____
6. pljunuti/pljuvati u lice *komu* - _____
7. pogledati/gledati istini u lice - _____
8. pokazati/pokazivati <svoje> pravo lice - _____

9. reći/govoriti (skresati/sasuti) u lice - _____

10. skinuti (strgnuti) masku (krinku) s lica - _____

11. smijati se u lice *komu* - _____

12. napraviti/praviti kiselo lice - _____

USTA

1. baciti/ubaciti u usta *što* - _____

2. ide (curi) <još> mlijeko iz usta - _____

3. ide voda na usta *komu* - _____

4. imati groblje u ustima - _____

5. iz tvojih usta u božje uši - _____

6. <jedva> prevaliti preko usta *što* - _____

7. na sva usta - _____

8. ne otvoriti/ne otvarati usta - _____

9. ne silazi s usta *komu što* - _____

10. otkinuti/otkidati (odvajati) od svojih (vlastitih) usta - _____

11. otvorenih usta - _____

12. prenosi se (ide) od usta do usta - _____

13. puna su usta *komu čega* - _____

14. razvezala su se usta *komu* - _____

15. skočiti/skakati <sam> *sebi* u usta - _____

16. staviti flaster na usta *komu* - _____

17. stavljati/staviti u usta *komu što* - _____

18. topi se u ustima - _____

19. uzeti/uzimati (oteti/otimati) kruh (zalogaj) iz usta *komu* - _____

20. uzeti/uzimati (oteti/otimati) riječ iz usta *komu* - _____

21. začepiti (zavezati) usta *komu* - _____

UHO

1. čuti na svoje uši - _____
2. <dobro> otvoriti uši - _____
3. došlo je (doći će) do ušiju - _____
4. imati potumplane uši - _____
5. imati uho za što - _____
- 6. iz tvojih usta u božje uši - _____**
7. jedan drugom do uha - _____
8. na jedno uho unutra, na drugo van - _____
9. načuliti/ćuliti (napeti/napinjati) uši - _____
10. napuniti/puniti uši *komu čime* - _____
11. ne povjerovati/ne vjerovati svojim ušima - _____
12. oprati uši - _____
13. para uši - _____
14. pocrvenjeti do ušiju - _____
15. pokriti se (poklopiti se) ušima - _____
16. pretvoriti se <sav> u uho - _____
17. probiti uši *komu čime* - _____
18. provući kroz uši *komu što* - _____
19. sjediti na ušima - _____
20. slušati s (na) pola uha - _____
21. smijati se (ceriti se) od uha do uha - _____
22. staviti (ubaciti) bubu (buhu) u uho *komu* - _____
23. zaljubiti se do (preko) ušiju - _____

NOS

1. dati po nosu - _____
2. dati preko nosa - _____
3. dignuti/dizati nos <visoko (do neba)> - _____

4. dobiti po nosu - _____
5. duša je u nosu *komu* - _____
6. ide (izlazi, izašlo je) na nos *komu što* - _____
7. imati <dobar> nos *za što* - _____
8. imati nosa *za što* - _____
9. ispred nosa - _____
10. nabijati/nabiti (objesiti/vješati) na nos *komu što* - _____
11. natrljati/trljati (obrisati/brisati) nos *komu* - _____
12. ne vidjeti dalje od nosa - _____
- 13. ne vidjeti ni prst (prsta) pred nosom** - _____
14. objesiti (spustiti) nos do poda - _____
15. odnijeti (zatvoriti) ispred nosa (pred nosom) - _____
16. pod (pred) nosom - _____
17. pokazati/pokazivati dugi nos *komu* - _____
18. povući/vući za nos *koga* - _____
19. promoliti (pokazati, pomoliti) nos - _____
20. staviti/stavljati (gurnuti/gurati) pod nos *komu što* - _____
21. vidjeti po nosu *komu* - _____
22. zabadati (gurati) nos *u što* - _____

JEZIK

- 1. bez dlake na jeziku** - _____
2. brusiti (oštriti) jezik - _____
3. brz na jeziku - _____
4. držati jezik za zubima - _____
5. duša je na jeziku *komu* - _____
6. imati dug jezik - _____
7. imati jezik kao krava rep - _____

8. imati oštar jezik - _____
9. imati prljav (pogan) jezik - _____
10. jak na jeziku - _____
11. <jedva> prevaliti preko jezika što - _____
12. jezik za zube! - _____
13. lomiti jezik - _____
14. na jeziku je *komu što* - _____
15. oštar na jeziku - _____
16. plete se jezik *komu* - _____
17. pojela (popapala) maca jezik *komu* - _____
18. povući/vući (potegnuti/potezati) za jezik *koga* - _____
19. pregristi jezik - _____
20. razvezalo je jezik *komu što* - _____
21. sladak na jeziku - _____
22. svrbi jezik *koga* - _____
23. ugristi se (ujesti se) za jezik - _____
24. zavezati/vezati jezik *komu* - _____
25. zli jezici - _____

OKO

1. baciti/bacati oko *na koga, na što* - _____
2. baciti/bacati prašinu (pijesak, pepeo) u oči *komu* - _____
3. biti slijep kod zdravih očiju - _____
4. biti trn u oku *komu* - _____
5. bode oči - _____
- 6. čuvati (paziti) *koga, što* kao zjenicu oka - _____**
7. dok (što) bi okom trepnuo - _____
8. dokle oko seže (dopire) - _____

9. držati (imati) na oku *koga, što* - _____
10. gdje su mi bile oči! - _____
11. golim (prostim) okom - _____
12. gutati (proždirati) očima *koga, što* - _____
13. ići kuda *koga* oči vode <i noge nose> - _____
14. imati oko za *što* - _____
15. imati veće oči od želuca (nego želudac) - _____
16. izbečiti (iskolačiti, razrogačiti) oči *na koga, na što* - _____
17. izgubiti/gubiti iz očiju (oka) *koga, što* - _____
18. izgubiti/gubiti <sve> u čijim očima - _____
19. izići/izlaziti (doći/dolaziti) na oči *komu* - _____
20. krajičkom oka - _____
21. na (za) lijepe oči *čije* - _____
22. ne dolazi san na oči *komu* - _____
23. ne moći očima vidjeti (gledati) *koga, što* - _____
24. ne skidati oka (očiju) *s koga, s čega* - _____
25. ne trepnuti<ni> okom - _____
26. ni oka ne sklopiti - _____
27. oči su iskočile *komu* - _____
28. oči su na pola koplja *komu* - _____
29. oči u oči - _____
30. od oka - _____
31. oko sokolovo - _____
32. oko za oko, zub za zub - _____
33. otvoriti četvere oči - _____
34. otvoriti/otvarati oči *komu* - _____
35. pala je mrena s očiju *komu* - _____

36. pao je mrak na oči *komu* - _____
37. pasti (napasati, pariti) oči *na komu, na čemu* - _____
38. pasti/padati (upasti/upadati) u oči *komu* - _____
39. pogledati/gledati drugim očima - _____
40. pogledati ispod oka *koga, što* - _____
41. pogledati/gledati istini u oči - _____
42. pogledati/gledati prijekim (krivim okom) *koga, što* - _____
43. pogledati/gledati smrti u oči - _____
44. pogledati/gledati u oči *čemu* - _____
45. porasti/narasti/rasti u *čijim* očima - _____
46. pratiti <budnim> očima (okom) - _____
47. praznik za oči - _____
48. prostrijeliti/strijeljati (ošinuti) očima *koga* - _____
49. sinulo je (puklo je) pred očima - _____
- 50. <to je > <kao> šaka u oko** - _____
51. u *čijim* očima - _____
52. ubiti oko - _____
53. vidjeti na svoje oči *koga, što* - _____
54. zacrnilo se (crno je) pred očima *komu* - _____
55. zamazati/mazati oči *komu (čime)* - _____
56. zapelo je (zapinje) za oko (oči) *komu što* - _____
57. zatvoriti/zatvarati oči pred *čim* - _____
58. <zauvijek> sklopiti (zaklopiti) oči - _____
59. zažmiriti/žmiriti (prižmiriti) jednim okom - _____

GLAVA

1. bez glave i repa je *što* - _____
2. biti bez glave - _____

3. čupati <sebi> kosu <na glavi> - _____
4. čuvati (paziti) *koga*, što kao oči u glavi - _____
5. <da> boli glava - _____
6. dajem (da bih) glavu *za koga*, *za što* - _____
7. dati po glavi *komu* - _____
8. dignuti (podignuti) glavu - _____
9. diže se kosa <na glavi> *komu* - _____
10. dobiti po glavi - _____
11. doći glave *koga* - _____
12. dok dođe iz dupeta u glavu *komu što* - _____
13. držati glavu u pijesku - _____
14. držati u glavi *koga*, *što* - _____
15. držati visoko glavu - _____
16. evo glave! - _____
17. fali (nedostaje) *komu* <koja> daska u glavi - _____
18. glava je kao balon *komu* - _____
19. glava je u torbi *komu* - _____
20. glavom bez obzira - _____
21. glavom i bradom - _____
22. glavu gore - _____
23. gurnuti/gurati (zabiti/zabijati) glavu u pijesak <kao noj> - _____
24. hladne glave - _____
25. ići (htjeti) glavom kroz zid - _____
26. igrati se glavom - _____
27. imati mozga u glavi - _____
28. imati mušice (muhe, bubice) u glavi - _____
29. imati preko glave *čega* - _____

30. imati putra na glavi - _____
31. imati soli u glavi - _____
32. imati tvrdu glavu - _____
33. istjerati komu mušice (muhe, bube) iz glave - _____
34. iz glave - _____
35. izbiti iz glave *komu koga, što* - _____
36. izbiti <sebi> iz glave *koga, što* - _____
37. izgubiti glavu - _____
38. gubiti glavu - _____
39. gubiti glavu *za kim* - _____
40. izvući (iznijeti) živu glavu <na ramenu> - _____
41. kao muha bez glave - _____
42. krov nad glavom - _____
43. lupati (udarati) glavom o zid - _____
44. lupiti se/lupati se (tući se) po glavi - _____
45. misliti (razmišljati) svojom glavom - _____
46. mota se (vrzma se) po glavi *komu što* - _____
47. mućnuti glavom - _____
48. napuniti/puniti glavu *komu čime* - _____
49. natovariti (nakopati, staviti) sebi na glavu *što* - _____
50. <ne> boli glava *koga za koga, za što* - _____
51. neće pasti kruna s glave *komu* - _____
52. ne ide (ne izlazi) iz glave *komu tko, što* - _____
53. ne ide (ne ulazi) u glavu *komu što* - _____
54. ne znam gdje mi je glava - _____
55. nemati sve daske u glavi - _____
- 56. ni dlaka s glave neće pasti (nije pala) komu** - _____

57. ni za živu glavu - _____
58. nisu svi kotači u glavi *komu* - _____
59. nositi (imati, držati) glavu u torbi - _____
60. obilo se (obit će se, razbilo se, razbit će se) o glavu *komu što* - _____
61. od glave do pete - _____
62. ode glava *komu* - _____
63. odmjeriti/mjeriti *koga* od glave do pete - _____
64. oprati/prati glavu *komu* - _____
65. pamet u glavu - _____
66. platiti glavom *što* - _____
67. pognuti glavu - _____
68. popeti se na glavu *komu* - _____
69. posuti/posipati pepelom glavu - _____
70. prebaciti (prevaliti) preko glave *što* - _____
71. preko glave je *komu čega* - _____
72. prosvirati glavu *komu* - _____
73. puca glava *komu* - _____
74. puhnuo je u glavu *komu što* - _____
75. puna je glava *komu čega* - _____
76. raditi o glavi *komu* - _____
77. razbijati (lupati) sebi o glavu - _____
78. sačuvati hladnu glavu - _____
79. skakati po glavi *komu* - _____
80. skinuti/skidati glavu *komu* - _____
81. skratiti za glavu *koga* - _____
82. spasiti/spašavati glavu - _____
83. stajalo je (stajat će) glave *koga što* - _____

84. staviti/stavljati glavu na kocku (panj) - _____
85. udaren mokrom krpom (čarapom) po glavi - _____
- 86. udarila (jurnula) je krv u glavu komu - _____**
87. udarilo je u glavu komu što - _____
88. usijana glava - _____
89. utuviti/utuvljavati (tuviti, uliti) u glavu komu što - _____
90. utuviti (uvrtjeti, zabiti) sebi u glavu što - _____
91. uvrh glave - _____
92. uzdignute glave - _____
93. visi mač nad glavom komu - _____
94. zadužiti se preko glave - _____
95. zaljubiti se preko glave - _____
96. zavrtjeti glavom komu - _____